

VILNIAUS UNIVERSITETO
KOMUNIKACIJOS FAKULTETO
ŽURNALISTIKOS INSTITUTAS

Mildos Zavarskytės,

Žurnalistikos magistro studijų programos studentės

**SMURTINIŲ NUSIKALTIMŲ TEMŲ TVARKARAŠTIS
IR PATEIKIMO YPATUMAI DIENRAŠČIUOSE „LIETUVOS RYTAS“ IR
„RESPUBLIKA“ 2008 M.**

Magistro darbas

Vadovas dr. Egidijus Jaseliūnas

Vilnius, 2009

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo autorius

Milda Zavarskytė

Smurtinių nusikaltimų temų tvarkaraštis ir pateikimo ypatumai dienraščiuose
„Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ 2008 m.

The agenda of violent crime reports and their presentation in
„Lietuvos rytas“ and „Respublika“ in year 2008

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti _____
(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data)

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro / magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data)

(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____
(recenzento vardas, pavardė)

(data)

(instituto/ katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____
(data) _____
(recenzento parašas)

REFERATO LAPAS

Zavarskytė, Milda

..... *Smurtinių nusikaltimų temų tvarkaraštis ir pateikimo ypatumai dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ 2008 m.: magistro darbas / Milda Zavarskytė; mokslinis vadovas dr. Egidijus Jaseliūnas; Vilniaus universitetas.*

Zavarskytė, Milda Jaseliūnas, Egidijus

Komunikacijos fakultetas. Žurnalistikos institutas. – Vilnius, 2009. – 66, [2] lap.:
lent. – Maš. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 60–67 (108 pavad.).**

*UDK indeksas****

Raktiniai žodžiai: *smurtiniai nusikaltimai, žmogžudystės, dienraščiai, „Lietuvos rytas“, „Respublika“, antraštės, publikacijos, kriminalinė informacija, pranešimai, publikacijos, temų tvarkaraštis, dienotvarkės nustatymas.*

TURINYS

ĮVADAS	5
1. KRIMINALINIŲ NAUJIENŲ ATSIKADIMAS IR FORMAVIMASIS ŽINIASKLAIDOJE	11
1. 1. Kriminalinių naujienų istorija.....	11
1. 2. Kriminalinių naujienų publikavimo motyvai	13
1. 3. Auditorijos poreikiai ir lūkesčiai kriminalinių naujienų atžvilgiu.....	15
2. KRIMINALINIŲ NAUJIENŲ PATEIKIMAS.....	17
2. 1. Dienotvarkės nustatymo teorija	17
2. 2. Kriminalinių naujienų atranka	18
3. SMURTINĖS INFORMACIJOS GRĖSMĖS.....	22
3. 1. Žiniasklaidos poveikio teoriniai modeliai	22
3. 2. Agresiją ir baimę kurstantys veiksniai.....	24
4. SMURTINĖS INFORMACIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	27
4. 1. Smurtinės informacijos reglamentavimo poreikis ir problematika	27
4. 2. Smurtinę informaciją reglamentuojantys tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai	28
4. 3. Savitvarkos institucijų sistema	31
5. DIENRAŠČIŲ „LIETUVOS RYTAS“ IR „RESPUBLIKA“ TYRIMAS	33
5. 1. Nužudymo temų pateikimas dienraščiuose	33
5. 2. Pranešimų apie nužudymus dažnumas	36
5. 3. Aukų ir kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį	39
5. 4. Antraščių pateikimo ypatumai.....	42
5. 5. Nužudymo aplinkybių detalizavimas	51
IŠVADOS.....	58
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	60
The agenda of violent crime reports and their presentation in „Lietuvos rytas“ and „Respublika“ in year 2008	68

IVADAS

Pasitikėjimas žiniasklaida per pastaruosius penkis metus drastiškai sumenko – daugiau nei 25%¹. Šis pokytis rodo, kad visuomenė ima mąstyti kritiškiau. Vis daugiau žmonių suvokia, kad žiniasklaidoje pateikiama informacija ne visuomet yra objektyvi. Dalis pranešimų pateikiama ne dėl būtinybės visuomenei žinoti, bet žiniasklaidos priemonių savininkams siekiant finansinės naudos. Viešojoje erdvėje dažnai pasigirsta pasipiktinimų dėl rimtosios žiniasklaidos subulvarėjimo, etiškumo stokos, kriminalinių naujienų gausos.

Tokios tendencijos skatina atidžiau pažvelgti į šiandienos žiniasklaidą ir tai, kaip ji atrenka ir pateikia informaciją. Pasklaidžius didžiausius šalies dienraščius – „Lietuvos rytą“ ir „Respubliką“ – akivaizdu, kad kriminalinėms naujienoms skiriama daugiau dėmesio nei ekonomikai, kultūrai ar sportui. Tai patvirtina ir 2007 metų Lietuvos dienraščių tyrimas. Jo išvadose skelbiama, kad dienraštis „Lietuvos rytas“ daugiausia publikacijų – 9,6 % – skiria kriminalinei tematikai. Nė vienas kitas šalies dienraštis neteikia tiek reikšmės kriminaliniams įvykiams².

Žiniasklaidos teoretikus, sociologus ir psichologus neramina kriminalinio pobūdžio informacijos gausa visuomenės informavimo priemonėse. Keliami prielaida, kad smurtinio turinio informacija prisideda prie nusikalstamumo visuomenėje.

Viena šiuolaikinių komunikacijos teorijų – *dienotvarkės nustatymo* (ang. *agenda setting*) teorija – teigia, kad auditorija perima tai, kam svarbą suteikia žiniasklaida ir taip pažįsta žiniasklaidos pateiktą pasaulį, o ne tokį, koks jis iš tiesų. Žiniasklaidos išryškinti socialinio gyvenimo akcentai (pavyzdžiui, smurtas šeimoje) ilgainiui priimami kaip norma.

Būdamos vienos įtaigiausių viešosios nuomonės formuotojų, visuomenės informavimo priemonės nustato kasdinių įvykių bei visuomenės problemų prioritetus ir pasiūlo auditorijai, kaip juos reikėtų vertinti ir interpretuoti, „ne tik nurodo mums, apie ką galvoti, bet ir pasako, kaip apie tai galvoti“³.

Tai leidžia daryti prielaidą, kad išskirtinis dėmesys kriminalinėms naujienoms kitų naujienų atžvilgiu nėra atsitiktinis. Žiniasklaidos priemonės sąmoningai pirmiau pateikia nusikaltimų ir nelaimių aprašymus pirmuosiuose laikraščių puslapiuose, dramatiškais antraštėmis ir iliustracijomis atkreipia į juos visuomenės dėmesį. Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis

¹ RADZEVIČIUS, Dainius. *LŽS pozicija: Didelis nepasitikėjimas žiniasklaida pasiekė kritinę ribą* [interaktyvus]. www.lzs.lt, 2007 m. gegužės 11 d. [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.lzs.lt/about.php?id=2134&type=news&page_menu=1>

BNS. *Lietuvos gyventojai ir toliau kreivai žiūri į partijas ir Seimą* [interaktyvus]. www.delfi.lt, 2009 m. vasario 21 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20669229>>

² *Kriminalai Lietuvos laikraščius domina aštuonis kartus labiau nei mokslo naujienos* [interaktyvus]. www.bernardinai.lt, [žiūrėta 2009 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/59371>>

³ SEVERIN, W. J., TANKARD, J. W. *Communication Theories*. New York, 1997, p. 271.

2007 metų veiklos ataskaitoje iškėlė prielaidą, kad „laikraščius leidžiančioms bendrovėms tokios informacijos skleidimas yra itin pelningas“⁴.

Tenkinant visuomenės smalsumą sužinoti kriminalinių įvykių detales, didėja žiniasklaidos priemonių auditorija, kartu – reklamos įkainiai ir žiniasklaidos priemonių savininkų pelnas. Skaitytojus labiausiai domina nekasdieniai, anksčiau negirdėti įvykiai, tad kriminalinės naujienas stengiamasi pateikti kaip išskirtines, jos dramatinizuojamos, detalizuojamos, sureikšminamos. Taip patenkinami ir auditorijos, ir žiniasklaidos interesai.

Šalutiniu šio reiškinio poveikiu Lietuvoje susirūpinta maždaug prieš dešimtmetį. Kriminologų, sociologų, teisininkų, komunikacijos specialistų tyrimų objektu tapo žiniasklaidos konstruojama kriminalinė tikrovė. Nors viešojoje ir akademinėje aplinkoje diskutuojama dėl kriminalinių įvykių nušvietimo žiniasklaidoje, mokslinių studijų bei tyrimų Lietuvoje mažai atlikta. Daugiausiai juose apžvelgiami neigiamo turinio audiovizualinių žiniasklaidos priemonių pranešimai ir galimas jų poveikis nepilnamečiams, nors įrodyta, kad smurtinė informacija įvairiose žiniasklaidos priemonėse neigiamai veikia ne tik nepilnamečius, bet ir suaugusius (plačiau – 3 skyriuje).

Kriminalinės tematikos spaudos publikacijų tyrimams skiriama gerokai mažiau dėmesio nei audiovizualinių žiniasklaidos priemonių informacijai, nors būtent dienraščiuose fiksuojama⁵ daugiausiai neigiamo poveikio galinčios turėti smurtinės informacijos apraiškų. Tai – paskata ištirti smurtinių nusikaltimų temų pateikimo ypatumus didžiausiuose šalies dienraščiuose ir nustatyti, kokią realybės interpretaciją jie pateikia auditorijai.

Sąmoningą ar nesąmoningą žiniasklaidos piktnaudžiavimą kriminalinio turinio informacija bei šio reiškinio rimtumą pabrėžia ir faktas, jog Žurnalistikos institute 2007/2008 mokslo metais magistro studijų programos studentams, būsimiesiems žiniasklaidos ekspertams, imta dėstyti žiniasklaidos psichologijos disciplina. Tai rodo, kad šių žinių Lietuvos žiniasklaidos priemonių kūrėjams stinga. Neišmanydami, kokį poveikį skaitytojams gali turėti detalus smurtinio pobūdžio pranešimas, pasikliaudami vien skaitytojų poreikiu ar smalsumu žinoti, žiniasklaidos kūrėjai gali pakenkti ne tik aprašomų įvykių dalyviams, bet ir skaitytojams.

Šiame darbe daugiausiai remtasi užsienio žiniasklaidos teoretikų idėjomis.

Komunikacijos profesoriai Maxwell'as McCombs'is ir Donald'as Shaw'as nustatė, kad įvykio svarbumą auditorija vertina priklausomai nuo jam žiniasklaidos skirto dėmesio

4 *Žurnalistų etikos inspektorius 2007 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Seimas. [Vilnius], 2008 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt/docs2/HESXBRVX.PDF> >

5 Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba fiksuoja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio, apibrėžiančio neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią viešąją informaciją, 1 dalies, 1 ir 2 punkto pažeidimus. 2008 m. užfiksuota 10 pažeidimų televizijoje, 10 – internetinėje žiniasklaidoje ir 17 – spaudoje.

(*dienotvarkės nustatymo* teorija)⁶. Socialinės psichologijos teoretikas Albert'as Bandura iškėlė prielaidą, kad žmogus mokosi stebėdamas kitus ir ši netiesioginė patirtis gali lemti jo elgesį ne menkiau nei tiesioginė (*socialinio pažinimo* teorija)⁷. Komunikacijos profesorius George'as Gerbner'is teigė, kad dažnai matydami grėsmingą ir pavojingą pasaulį, asmenys ima atsargiau vertinti savo aplinką, nebejaučia skirtumų tarp visuomenės informavimo priemonių sukurto pasaulio modelio ir realybės (*ugdymo* teorija)⁸. Mokslų daktaras Dolf'as Zillmann'as pabrėžė, kad žiniasklaidoje vaizduojamo smurto sujudinti žmonės ima elgtis agresyviau („*sužadavimo perkėlimo*“ teorija)⁹. Komunikacijos mokslų profesorius Rowell'as Huesmann'as priėjo išvadą, kad stebimos smurto žiniasklaidoje apraiškos gali susiformuoti smurtinio elgesio nuostatas, kurios bus laikomos normalia savybe (*socialinio vystymosi* teorija)¹⁰. Socialinės psichologijos mokslų daktaras Leonard'as Berkowitz'as nustatė, su smurtu žiniasklaidoje susidūrę asmenys tampa mažiau jautrūs smurtui realybėje (*jautrumo sumažinimo* teorija)¹¹.

Knygos „Media & Crime“ autorė, kriminologijos profesorė Yvonne Jawkes nustatė, kad naujienų skiltyse neatskleidžiama nusikalstamumo visuma, neapėriamos visos jo išraiškos formos – koncentruojamasi ties neįprastais, dramatiškais, netikėtais nusikaltimais, ignoruojant dažniausiai liečiančius visuomenę. Dažnai publikacijose simpatizuojama aukoms ir kaltinami įtariamieji.

Domėjimosi kriminalinėmis naujienomis priežastys Lietuvoje svarstytos jau XX a. viduryje. Žurnalistikos pradininku Lietuvoje laikomas žurnalistas Juozas Keliuotis neabejojo, kad domėtis kriminalinėmis istorijomis daugiau nei pusantro tūkstančio metų žmonės skatina prigimtinis smalsumas.

Lietuvoje žiniasklaidos pranešimų poveikį daugiausiai tyrė ir aprašė sociologijos profesorius Aleksandras Dobryninas bei kriminologijos docentas dr. Alfredas Kiškis.

Knygoje „Virtuali nusikaltimų tikrovė“ A. Dobryninas svarsto, kaip kuriama virtuali nusikaltimų tikrovė, kokį poveikį Lietuvos visuomenei turi žurnalistų publikacijos, reportažai, laidos apie nusikaltimus, nusikaltėlius, jų aukas ir teisėsaugą¹².

A. Kiškis mokslinėje publikacijoje „Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija“ prieina prie išvados, kad žurnalistinės etikos ir teisės normų žiniasklaidoje nepaisymą išspręstų aktyvesnis numatytų poveikio priemonių už šių normų pažeidimus taikymas¹³.

6 DEARING, James, W.; ROGERS, Everett, M. *Agenda – Setting*. London, 1996, p. 14.

7 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication*. 3rd Edition. Mahwah, NJ/London, 1999. p. 28.

8 Ten pat. p. 29 – 30.

9 SPARKS, Glenn; G., SPARKS, Cheri, W. *Effects of Media Violence*. Iš ZILLMAN, Dolf; BRYANT, Jennings. *Media Effects – advances in theory and research*. New Jersey, 2002, p. 279.

10 Ten pat, p. 276.

11 Ten pat, p. 279.

12 DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius, 2001.

13 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija*. Jurisprudencija, 2004, T. 59 (51).

Susidomėjimas žiniasklaidos tyrimais Lietuvoje vis didėja, daugėja empirinių, teorinių bei mišrių tyrimų, gilinančių kritinį žiniasklaidos suvokimą. Masinės komunikacijos ir žiniasklaidos problemos 2002 – 2007 m. Lietuvoje buvo nagrinėtos 142 moksliniuose straipsniuose lietuvių, anglų, vokiečių, rusų bei bulgarų kalbomis, 19 mokomųjų leidinių ir 10 monografijų¹⁴.

Šiuose darbuose buvo keliamos ir žiniasklaidos atsakingumo bei etikos, savikontrolės klausimai, žanrų „vientisumo“ problema – sunku atskirti naujienų laidas nuo pramoginių, bulvarinę spaudą nuo rimtosios. Daug dėmesio skirta socialinių reprezentacijų problemai – žiniasklaidos atliekamam tikrovės struktūrizavimui, visuomenės dienotvarkės įtakai bei viešosios nuomonės formavimui.

Žiniasklaidos tyrimų analizę atlikę mokslininkai pastebi, kad dauguma mokslinių darbų Lietuvoje yra gana paviršutiniški, akcentuojamas žiniasklaidos vartojimo ir jos poveikio studijų stygius, ši tyrinėjimų sritis vadinama pačia problematiškiausia.

Šiame darbe keliami **hipotezė**, kad **dienraščiai „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ visuomenei patiekia iškreiptą Lietuvos kriminogeninės situacijos vaizdą. Nustatydami tokią dienotvarkę dienraščiai siekia pelnyti auditorijos dėmesį, nepaisydami galimos žalos aprašomų įvykių veikėjams ir pačiai auditorijai.** Ši hipotezė tikrinama remiantis žiniasklaidos priemonių turinio analize, lyginamąja analize bei žiniasklaidos, psichologijos ir kriminologijos teoretikų darbais.

Tyrimo objektas. Šiame darbe analizuotos šalies dienraščių „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ publikacijos apie smurtinius nusikaltimus, skelbtos 2008 m.. Tyrimų bendrovės „TNS Gallup“ duomenimis, 2008 m. pavasarį – rudenį šie dienraščiai, panašiausi pagal kainą, turinį ir auditoriją, buvo skaitomiausi Lietuvoje. „Lietuvos ryto“ skaitytojų auditorija skirtingais metų sezonais išsidėsto atitinkamai 18, 7 % (491 tūkst. skaitytojų), 17, 1 % (449 tūkst. skaitytojų) ir 18, 3 % (480 tūkst. skaitytojų), „Respublikos“ – 9, 5 % (249 tūkst. skaitytojų), 9, 5 % (250 tūkst. skaitytojų) ir 8, 1 % (212 tūkst. skaitytojų)¹⁵.

Tyrimo imtis. Darbe analizuotos „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ publikacijos, kuriose aprašomi smurtiniai nusikaltimai. Smurtiniais nusikaltimais Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse apibrėžiama nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė

14 TEREŠKINAS, Artūras; JURAITĖ, Kristina; ŠĖPORAITYTĖ, Deimantė. *Masinės komunikacijos ir žiniasklaidos tyrimai Lietuvoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gruodžio 12d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.vdu.lt/media/COST%20A30%20priedas.pdf>>

15 „TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. pavasaris [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.].

Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-pavasaris> >

„TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. vasara [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.].

Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-vasara> >

„TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. ruduo [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-ruduo> >

arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui požymių turinti veika. Smurtiniu nusikaltimu nelaikoma Baudžiamajame kodekse numatyto nusikaltimo požymių turinti veika, kuria žmogui buvo sukeltas fizinis skausmas, kuria žmogus buvo nežymiai sužalotas ar trumpam susargdintas¹⁶.

Į tyrimą neįtraukti užsienyje įvykdytų nusikaltimų aprašymai, nebent juose nukentėjo ar žmogaus gyvybei nusikalto lietuviai. Tokie nusikaltimai, skirtingai nei kiti įvykę už šalies ribų, sulaukia didžiulio Lietuvos žiniasklaidos susidomėjimo ir yra plačiai aprašomi. Į šį tyrimą taip pat neįtraukti eismo įvykiai, per neatsargumą įvykę susižalojimai, apiplėšimai, žūtys gaisruose, nuskendimai, savižudybės, rasistiniai išpuoliai, būtinoji gintis dėl specifikos.

Tyrimo tikslas – atskleisti smurtinių nusikaltimų pateikimo tvarkaraštį ir dėsningumus dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“.

Hipotezei patikrinti keliami šie rašto darbo **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti literatūros šaltinius ir aptarti pranešimų apie smurtinių nusikaltimų ištakas, šios informacijos paklausos ir pasiūlos priežastis;
2. Aptarti kriminalinių naujienų atrankos kriterijus, pateikimo ypatumus, galimą smurtinės informacijos smurto žiniasklaidoje poveikį.
3. Apžvelgti kriminalinių naujienų teisinį reglamentavimą tarptautiniu bei nacionaliniu lygiu bei žiniasklaidos priemonių savitvarką.
4. Atlikti kiekybinę pranešimų apie smurtinius nusikaltimus analizę ir, remiantis dienvakės nustatymo teorija, palyginti nagrinėjamų dienraščių pateikiamą kriminogeninės situacijos vaizdą su realia situacija.
5. Atlikti publikacijų apie smurtinius nusikaltimus turinio (antraščių, nusikaltimo aplinkybių, aukos ir nusikaltėlio portretų) analizę ir aptarti publikacijų pateikimo dėsningumus.

Magistrinio darbe taikyti šie mokslinio **tyrimo metodai**:

- teorinės analizės;
- turinio analizės – nagrinėtos publikacijų antraštės, pateikiamos nusikaltimų aplinkybės, aukų ir nusikaltėlių portretai;
- lyginamasis – ieškota skirtingų ir panašių informacijos apie smurtinius nusikaltimus pateikimo būdų konkuruojančiuose leidiniuose; remiantis *dienotvarkės nustatymo* teorija lygintas Lietuvos kriminogeninė realybė su auditorijai dienraščių „Lietuvos rytas“ ir

¹⁶ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 137 – 5387.

„Respublika“ pateiktu kriminogeninės situacijos vaizdu.

Darbo struktūra. Ši mokslo tiriamąjį darbą sudaro įvadas, penkios pagrindinės dalys, apibendrinimas ir išvados, santrauka anglų kalba, šaltinių ir naudotos literatūros sąrašas.

Pirmoje darbo dalyje aptariamos pranešimų apie smurtinius nusikaltimus ištakos, tokio žanro informacijos paklausos ir pasiūlos priežastys. Antroje dalyje aptariama dienotvarkės nustatymo teorija, apibrėžiami kriminalinių naujienų atrankos kriterijai, pateikimo ypatumai. Trečioje darbo dalyje įvardijama smurto žiniasklaidoje poveikio problematika, aptariami teoriniai žiniasklaidos poveikio modeliai, agresiją ir baimę kurstantys veiksniai bei žiniasklaidos tyrimai Lietuvoje. Ketvirtoje darbo dalyje aptarimas smurtinės informacijos teisinis reglamentavimas.

Penktoje dalyje pateikiama spaudos publikacijų turinio analizė bei jos rezultatai. Darbas baigiamas pranešimų apie smurtinius nusikaltimus nacionalinėje spaudoje įvertinimu bei išvadomis.

Šiame darbe siekiama aptarti kriminalinės informacijos Lietuvos žiniasklaidoje gausos priežastis ir galimas grėsmes auditorijai. Apibendrinus atlikto tyrimo duomenis siekiama įvardinti kriminalinių naujienų pateikimo didžiausiuose šalies dienraščiuose pateikimo dėsningumus, įvertinti jų santykį su realybe, pastebėti nusižengimus profesinei etikai, aptarti reguliavimo ir savitvarkos galimybes. Šiuo moksliniu darbu siekiama iškelti naujus klausimus diskusijoms ir nužymėti gaires tolimesnėms žiniasklaidos psichologijos studijoms.

Šis darbas gali būti aktualus tolesniems smurtinės informacijos poveikio auditorijai, kriminalinių temų tvarkaraščio nustatymo, kriminalinio turinio žiniasklaidos pranešimų tyrinėjimams.

1. KRIMINALINIŲ NAUJIENŲ ATSIKADIMAS IR FORMAVIMASIS ŽINIASKLAIDOJE

1. 1. Kriminalinių naujienų istorija

Nusikaltimų ir nelaimių aprašymai žiniasklaidoje nėra pastarųjų dešimtmečių reiškinys. Pranešimų apie nusikaltimus periodinėje Didžiosios Britanijos spaudoje pasirodė XVIII a. viduryje. Kaip būdinga ir šiems laikams, ano meto žiniasklaida pateikdavo visuomenei iškreiptą ir realybei neproporcingą kriminologinės situacijos vaizdą¹⁷.

Kartais spaudoje pasirodydavo abstrakčių pastebėjimų apie nusikalstamumą Londone, kaip, pavyzdžiui, 1749 m. „Whitehall Evening Post“ publikuotas komentaras apie nusikaltimų bangą, nuvilnijusią per miestą po Anglijos pilietinio karo: „šio megapolio gatvėse dažnos įžūlios vagystės... sutemus nepasivaikščiosi po mūsų miestą nesibaimindamas, kad tau suskaldys kaukolę“¹⁸.

Dažną dieną buvo publikuojami pranešimai apie konkrečius nusikaltimus. Jie gerokai perdėtai vaizdavo nusikalstamumo lygį mieste. Kone kaskart atsivertęs laikraštį Londono gyventojas išvysdavo pranešimą apie smurtinį nusikaltimą, nors Londono centrinę teisimą „Old Bailey“ pasiekusios vagystės, kurių metu buvo smurtaujama, ir žmogžudystės kartu sudarė tik 7 proc¹⁹.

JAV spaudoje pranešimų iš teismo salių pasirodė apie 1830 metus. To meto redaktoriai netruko įvertinti skaitytojų susidomėjimą šios žanro informacija.

Rimtosios spaudos kūrėjams kriminalinės naujienos tuomet atrodė per daug lokaliai ir bevertės pranešti plačiajai auditorijai. Spausdinti nusikaltimų ir nelaimių aprašymus ėmė humoristiniai, pašiepti nevengiantys pigūs dienraščiai, kurių 1836 m. Jungtinės Amerikos Valstijose ėjo keli ir kurie tarpusavyje aršiai konkuravo dėl vietos rinkoje²⁰.

Pirmasis plačiai žiniasklaidos aprašytas ir didžiulio visuomenės susidomėjimo sulaukęs kriminalinis įvykis – jaunos prostitutės Helen Jewett nužudymas, kurį, kaip iš pradžių įtarta, įvykdė valstybės tarnautojas. Nusikaltimo detales bei tyrimo eigą sekė ir plačiai aprašė dienraščiai „The Sun“ ir „The Herald“²¹.

Nusikaltimų aprašymai didino leidinių skaitomumą. Kai laikraščio „New York World“

17 KNEPPER, P; DOAK, J; SHAPLAND, J. *Urban Crime Prevention, Surveillance, and Restorative Justice— Effects of Social Technologies*. London, 2009, p. 5.

18 Ten pat.

19 Ten pat.

20 MARSH, I.; MELVILLE, G. *Crime, Justice and the Media*. London, 2009, p. 5.

21 VAUGHN, Stephen L. *Encyclopedia of American Journalism*. London, 2007, p. 225 - 226.

leidėjas ir redaktorius Joseph'as Pulitzer'is pirmenybę skyrė nebe politinėms naujienoms, o kriminalams ir tragedijoms, laikraščio tiražas nuo 15 tūkst. egzempliorių išaugo iki 250 tūkst. egzempliorių²².

Bulvarinė²³ spauda, kurios iš pradžių neriboję jokie etikos kodeksai, skaitytojams pateikė publikacijų apie skandalus, žmogžudystes, chaosą, riaušes, korupciją. Pirmieji žurnalistų etikos kodeksai atsirado tik apie 1925 metus²⁴.

JAV bei sovietų įtakos išvengusios Europos dalies rimtojoje žiniasklaidoje pastaruosius dešimtmečius laikomasi griežtų etinių bei teisinių normų, informacija apie nusikaltimus bei nelaimės nėra dirbtinai akcentuojama. Gana smulkių nusikaltimo detalių aprašymų ar šokiruojančių nuotraukų iš nelaimės vietos galima rasti tik bulvariniuose leidiniuose.

Lietuvos ir kitų posovietinių šalių žiniasklaida formuojasi tik nuo 1989 metų. Iki tol daugiau nei pusę amžiaus komunistinėje žiniasklaidoje buvo vien „geros“ žinios. Panaikinus cenzūrą ir privatizavus žiniasklaidos priemonės valstybės kišimasis į jų veiklą rengiant bei skleidžiant informaciją nebeleistinas. Tačiau žiniasklaidai teko nauji iššūkiai – leidiniai bet kokia kaina stengėsi įsitvirtinti naujai besiformuojančioje informacijos rinkoje. Žiniasklaidos priemonių kūrėjai netruko įsitikinti, kad „blogos“ naujienos parduodamos geriau nei neutrali ar teigiamo atspalvio informacija²⁵.

Kriminalinių naujienų gausą pagrindiniuose Lietuvos dienraščiuose komunikacijos ekspertai aiškina kaip žiniasklaidos rinkos nebrandumą ir segmentacijos stoką. Kadangi nėra aiškių ribų tarp kokybiškosios ir bulvarinės žiniasklaidos, periodiniuose leidiniuose pateikiama kriminalinė informacija turi ir analitinio, ir pramoginio žanro bruožų.

Pasaulinės spaudos istorija rodo, kad kriminalinių įvykių aprašymai nėra šių laikų žiniasklaidos produktas, kaip ir jokia naujiena – visuomenei pateikiamas iškreiptas, realios kriminologinės situacijos neatitinkantis vaizdas, tačiau tokia informacija senas žiniasklaidos tradicijas turinčiose valstybėse paprastai pasižymi bulvarinė spauda.

Nors pačios žiniasklaidos priemonės Lietuvoje deklaruoja priklausomybę bulvarinei ar rimtajai spaudai, faktiškai dominuoja mišraus turinio leidiniai, kuriems kriminalinio turinio informacija yra pelningai parduodama prekė.

22 CHERMAK, S. *Crime in the News Media: A Refined Understanding of How Crimes Become News* iš BARAK, G. *Media, Process, and the Social Construction of Crime*, New York & London, 1994, p. 95.

23 **Bulvarinė periodika** (pranc. *boulevard* – bulvaras, gatvės dalis) – periodiniai leidiniai, skelbiantys daugiausiai intriguojančius, sensacinio pobūdžio rašinius, pasakojimus apie nusikaltėlių nuotykius, skandalingas aferas, spausdinantys asmeninio gyvenimo smulkmenas, intymių santykių aprašymus.

24 *Žurnalistų etikos norminimo pradžia siejama su keturių žurnalistikos vadovėlių* – Nelson'o Crawford'o „Ethics of Journalism“ (1924), Leon'o Flint'o „The Conscience of the Newspaper“ (1925), William'o Gibbons'o „Newspaper Ethics“ (1925) ir Albert'o Henning'o „Ethics and Practices of Journalism“ (1932) – išleidimu. // PATTYN, Bart; *European Ethics Network. Media Ethics – Opening Social Dialogue*. Lueven, 2000, p. 21 - 22.

25 LOS, Maria. *Post-communist fear of crime and the commercialization of security* [interaktyvus]. *Theoretical Criminology*, 2002, Nr. 6 (165), p. 166.

1. 2. Kriminalinių naujienų publikavimo motyvai

Žiniasklaidos teoretikai įvardina iš esmės panašias žiniasklaidos funkcijas: operatyviai ir tiksliai informuoti visuomenę apie realios tikrovės įvykius, nuolat juos analizuoti, objektyviai atspindėti, siekti pažangių permainų, atlikti visuomenės sarginio šuns vaidmenį ir kovoti už socialinę gerovę, teisingumą ir laisvės, ugdyti visuomeniškumą, prisidėti prie viešosios nuomonės formavimo, šviesti visuomenę populiarinant mokslą, teikti pramogą bei gyvenimiškąją pagalbą.

Nusikaltimų ir nelaimių aprašymai atitinka kelis iš įvardytų žiniasklaidos tikslų, todėl jie visuomenės informavimo priemonėse yra suprantami ir pateisinami. Tokie pranešimai padeda skaitytojams susidaryti nuomonę apie socialinę tvarką, stabilumą ar jo trūkumą, formuoja suvokimą, kas yra nusikalstama veikla ir kokios bausmės už tai gresia, kritiniais atvejais skatina visuomenę susitelkti moraliniam palaikymui ar veiklai, ragina valdžios institucijas gerinti savo darbą, tarnauti visuomenės nariams bei ginti jų interesus.

Dėmesį patraukiančios pranešimų apie nusikaltimus antraštės bei šioms publikacijoms skiriamos geriausios pozicijos leidiniuose rodo, kad žiniasklaidos kūrėjai kriminalinėms naujienoms siekia ne tik informuoti, bet ir sujaudinti, suteikti pramogą. Tai padeda žiniasklaidos priemonėms pranokti konkurentus ir sulaukti kuo didesnio visuomenės dėmesio.

Šiuo požiūriu tradicinė žiniasklaida neišsiskiria nuo kino, muzikos, televizijos pramonės ar interneto. Kriminaliniai serialai, trileriai, repo ir hiphopo stiliaus muzika, išskirtinius nusikaltimus pristatančios „slaptosios kameros“ laidos ar buitiniai smurto vaizdai internete yra itin paklausūs.

Nuožmi kova dėl masinės auditorijos ir reklamos užsakovų aukščiau už pamatinį žurnalistikos principą (pateikti kokybišką informaciją) iškelia skaitytojų smalsumą tenkinančias pramogas – siūlo įžymybių gyvenimo detales, dramatiškas eilinių žmonių istorijas. Kriminaliniai pranešimai yra vienas iš labiausiai skaitytojus traukiančių žiniasklaidos produktų. Būdama rinkos dalimi, žiniasklaida „savo turinį konstruoja taip, kad ne tik būtų pateiktos svarbiausios naujienos, bet ir skaitytojai pirktų produktą, o žiniasklaidos organizacijos ne bankrutuotų, o dirbtų pelningai“²⁶. Tačiau dėl komercinių tikslų pavertę informaciją apie nusikaltimus sensacingomis, iš kitų išsiskiriančiomis bei baimę keliančiomis istorijomis, žiniasklaidos kūrėjai tampa abejingi skaitytojų reakcijai. Nebekreipiama dėmesio, kokios žalos auditorijai gali turėti dramatinė, tikrovės vaizdą iškreipianti smurtinė informacija.

Albanio universiteto (JAV) baudžiamosios teisės mokslų daktaras S. M. Chermak'as išskyrė penkis paaiškinimus, kodėl dienraščiuose yra kasdienės rubrikos nusikaltimams ir nelaimėms, o neretai šioms temoms skiriami ir pirmieji puslapiai:

26 DAGYTĖ, I. *Ar padeda žiniasklaida mums tvirtinti savo valstybę?* [interaktyvus]. www.bernardinai.lt, 2007 m. rugpjūčio 20 d. Prieiga per internetą: < <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/66438> >

1. kriminalinio pobūdžio informacija praneša auditorijai apie galimas grėsmes ir paskatina susimąstyti apie apsisaugojimo būdus;
2. nusikaltimų bei jų pasekmių aprašymai – būdas įspėti potencialius nusikaltėlius, kad jų nusižengimai taip pat bus paviešinti;
3. tai – pramoga, žavinti auditoriją tragizmu ir kraupumu;
4. pranešimai apie nusikaltimus atspindi, kad teisingumas triumfuoja ir visuomenė sužino apie tyrimo baigtį bei bausmę;
5. kriminalinio pobūdžio pranešimai dažniausiai parengiami remiantis viešais, lengvai prieinamais šaltiniais ir būdami gerai vartojama preke užpildo santykinai didelę dalį naujienoms skirtą plotą²⁷.

Humanitarinių mokslų daktaras Gintaras Aleknonis mokslinėje publikacijoje apie informacijos vakuumą kalba apie žurnalistų, redaktorių bei žiniasklaidos priemonių savininkų atsakomybę skelbiant smurto apraiškų nestokojančią informaciją. Autorius taikliai pastebi, kad kriminalinės kronikos nėra vienintelis būdas pritraukti auditoriją²⁸, nors būtent tuo žiniasklaidos atstovai linkę pateisinti kriminalinių naujienų gausą visuomenės informavimo priemonėje, kurioje dirba.

G. Aleknonis aptaria kitus kriminalinių naujienų pasklidimo žiniasklaidoje aspektus. Vienas jų – politinių žinių rengėjų nesugebėjimas faktų tikslumu ir kitais pranešimų rengimo aspektais varžytis su nusikaltimų ir nelaimių apžvalgininkais: „policijos pranešimo pagrindu lengviau konstruoti reportažą negu apdoroti dažną ministerijos ar politinės partijos pareiškimą“²⁹.

Autoriaus nuomone, kriminalinių naujienų pranešimai Lietuvos žiniasklaidoje neretai būna emociingi siekiant priartinti žinias prie informacijos vartotojo. Kriminalinių naujienų patrauklumą lemia griežto faktiškumo ir emocionalumo, ne užgožiančio įvykio esmę, o ją sustiprinančio, dermė. „O būtent vidaus politikos naujienose vyksta atvirkščias procesas – daugžodžiavimas nustelbia ar net visiškai užtrina ir taip menką tokio pobūdžio pranešimų faktiškumą“³⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad nusikaltimų aprašymai visuomenės informavimo priemonėse neprieštarauja žiniasklaidos principams ir funkcijoms. Tinkamai pateikta tokia informacija skaitytojui yra naudinga. Tačiau tuomet, kai greta prigimtinių žiniasklaidos funkcijų informuoti visuomenę apie įvykius šalyje ir pasaulyje atsiranda pelno siekimas, kriminalinio turinio pranešimai papildomi sensacinga, šokiruojančia ir neigiamą poveikį auditorijai galinčia turėti

27 CHERMAK, Steven, M. *Victims in the News: Crime and the American News Media...* p. 104 – 109.

28 ALEKNONIS, G. *Informacijos vakuumas Lietuvos žiniasklaidoje* [interaktyvus]. Informacijos mokslai, 2006, T. 37, p. 86 – 87, [žiūrėta 2008 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/37/83-90.pdf >

29 Ten pat.

30 Ten pat.

informacija. Kriminalinių pranešimų gausą žiniasklaidoje lemia ir tai, kad informacija apie nusikaltimus yra lengvai gaunama per viešus šaltinius, o skaitomumui reikšmės turi griežto faktiškumo ir emocijų dermė, priartinanti įvyki prie auditorijos.

1. 3. Auditorijos poreikiai ir lūkesčiai kriminalinių naujienų atžvilgiu

Svarstymų, kas lemia skaitytojų domėjimąsi kriminalinėmis naujienomis, yra įvairių. Vienas jų – smalsumas, apie kurį dar IV amžiuje prieš Kristų kalbėjo šv. Augustinas: „Smalsumas domisi net piktais ir nemaloniais dalykais, ir ne tam, kad pajustų nemalonumą ar skausmą, bet dėl troškimo viską žinoti ir viską išbandyti“³¹.

Prigimtiniu smalsumu filosofas paaiškino, kodėl išgirdę apie netoliese rastą negyvą žmogų, kurio kūnas, sužalotas nuo smūgių, kelia pasibaisėjimą, žmonės skuba nelaimėlių išvysti savo akimis. Net žinodami, kad bus šokiruoti ir sujaudinti reginio, jie negali nekreipti dėmesio į kitą ištikusią nelaimę, žmonės „skatinami minties, kad čia išvys savotišką grožį“³².

Troškimą sužinoti jaudinančių, stiprių emocijų teikiančių išgyvenimų paaiškino filosofas G. W. Leibnizas: „Mes norime būti išgąsdinti šokančių ant virvės ir galinčių tuojau nukristi“³³.

J. Keliuotis išskyrė keturias smalsumo rūšis – *praktinį, estetinį, moralinį ir intelektualinį*. Domėjimasis nusikaltimais ir nelaimėmis priskirtas *estetiniam* smalsumui – nesuinteresuotam, pajuntamam susidūrus su nauju, retu, neįprastu reiškiniu. Tokio smalsumo rezultatas, J. Keliuotio nuomone, pajvairina kasdienybę, išblaško nuobodulį, padeda atitrūkti nuo savų problemų ir persikelti mintimis į didelių ir neįprastų įvykių pasaulį. Jis teikia gilių, stiprių ir naujų išgyvenimų. Ši smalsumą sužadina naujienos apie karus, stichines nelaimes, paslaptingas žmogžudystes, keistus poelgius, didelius laimėjimus³⁴.

Dr. A. Kiškis kriminalinių naujienų skaitymą vadina natūraliu žmogaus, sociobiologinės būtybės, smalsumo tenkinimu³⁵. Sociologijos profesorius Jack'as Katz'as taip pat mano, kad kriminalais skaitytojai domisi dėl vidinio potraukio, o ne todėl, kad jiems šiuos pranešimus įperša naujienų tarnybos darbuotojai, publikacijas pateikę pirmajame leidinio puslapyje ar straipsnio viršuje pateikę intriguojančią antraštę.

Pasak J. Katz'o, nuolatiniais kriminalų rubrikos skaitytojams nėra svarbiausia sužinoti nusikaltimo faktą. Kur kas labiau šiai žmonių grupei rūpi perskaityti arba bandyti nuspėti aprašomo įvykio priežastis ir galbūt taip išvengti panašių nelaimių. Iškilus būtinybei, kriminalų rubrikos

31 KELIUOTIS, Juozas. *Žurnalistikos paskaitos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000, p. 59.

32 Ten pat.

33 Ten pat. p. 63.

34 Ten pat. p. 62.

35 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija*. Jurisprudencija, 2004, T. 59 (51), p. 40.

skaitytojas tikisi apsiginti pasinaudodamas straipsnyje išdėstyta patirtimi³⁶.

Panaši ir A. Dobrynino išvada, kad visuomenė kriminalinėmis naujienomis domisi norėdama susidaryti išpūdį apie asmeninio saugumo ribas gyvenamoje aplinkoje³⁷. Nužudymai sudaro mažiau nei pusę procento³⁸ visų nusikalstamų veikų, su kuriomis žmonės susiduria Lietuvoje, todėl didžioji dauguma visuomenės narių apie nužudymus žino ne iš asmeninės patirties, o iš visuomenės informavimo priemonių.

36 KATZ, Jack. *What Makes Crime "News"? Media, Culture and Society*. London, 1987, T. 9., p. 49.

37 DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: 2001. p. 11.

38 VRM: *Informatikos ir ryšių departamentas: Statistiniai duomenys už 2008 m. 12 mėnesių* [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <

http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=8&metai=2008&menuo=12®ionas=0&id3=1 >

2. KRIMINALINIŲ NAUJIENŲ PATEIKIMAS

2. 1. Dienotvarkės nustatymo teorija

Žiniasklaidos vaizdai nėra realybė. Jie – realybės versija, kurią lemia 1) *žiniasklaidos kūrėjai ir jų darbo principai* bei 2) *auditorija*. Priklausomai nuo auditorijos poreikių ir įpročių nustatomi naujienų atrankos prioritetai, pasirenkama pasakojimo struktūra, tonas, vartojami auditorijos dėmesį patraukiantys žodžiai, apsisprendžiama dėl iliustracijų, pavadinimo bei pozicijos, kurioje leidinio vietoje ar kuriuo žinių laidos metu jos bus paskelbtos³⁹.

Iš nesuskaičiuojamos naujienų gausos visame pasaulyje istorijomis paverčiamos ir auditorijai pasiūlomos tik tos, kurias atranka žiniasklaidos kūrėjai. Tipiškas dienraštis iš visų potencialių dienos naujienų išsirenka apie 25 %, kurias publikuoja⁴⁰. Kiti trys ketvirtadaliai atmetami ir skaitytojus gali pasiekti nebent kitais kanalais.

Viena iš šiuolaikinės komunikacijos teorijų – *dienotvarkės nustatymas* – tvirtina, kad auditorija perima tai, kam svarbą suteikia žiniasklaida, ir taip pažįsta žiniasklaidos pateiktą pasaulį – ne tokį, koks jis iš tiesų yra.

Prielaidą, kad yra sąsajų tarp žiniasklaidos ir visuomenės dienotvarkių, pirmasis 1922 m. iškėlė propagandos ir viešosios nuomonės tyrinėtojas, amerikiečių rašytojas bei žurnalistas Walter'is Lippman'as. Mokslininko nuomone, visuomenė priklauso nuo žiniasklaidos, daugelio visuomeninių naujienų šaltinio, galinčio formuoti auditorijos suvokimą daugeliu klausimų⁴¹.

1948 m. Čikagos universiteto mokslininko H. D. Lasswell'o paskelbtas penkių dalių klausimas „*Kas sako ką kam per kokius kanalus ir koks bus pranešimo poveikis?*“ tapo komunikacijos tyrimų modeliu⁴².

Profesorai M. McCombs'as ir D. Shaw'as 1972 m. žiniasklaidos ir visuomenės dienotvarkių ryšį įvardijo kaip *dienotvarkės nustatymą*. Jie tyrė žiniasklaidos pateiktų problemų hierarchijos įtaką kasdienei visuomenės dienotvarkei ir nustatė, jog įvykio svarbumą auditorija įvertina pagal tai, kiek dėmesio jam skiriama žiniasklaidoje. Mokslininkai priėjo išvadą, jog žiniasklaida nurodo auditorijai ne *ką galvoti*, o *apie ką galvoti*⁴³.

Dėl tokios galios visuomenės informavimo priemonės geba sukonzentruoti auditorijos dėmesį ties jai ar tam tikroms interesų grupėms parankiomis temomis ir geidžiama linkme pakreipti visuomenės diskusijas, debatus, rinkimines kampanijas.

39 JEWKES, Yvonne. *Media & Crime*. London, 2004, p. 37.

40 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication*.... p. 188.

41 DEARING, James, W.; ROGERS, Everett, M. *Agenda – Setting*. Sage, 1996, p. 9.

42 Ten pat. p. 11.

43 Ten pat. p. 14.

Priklausomai nuo to, ar, pavyzdžiui, nediskretiškumas visuomenei bus pristatytas kaip išdaiga, ar kaip atsitikimas, ar skandalas, priklausys jos reakcija⁴⁴.

Tai nereiškia, kad vartotojas tampa visuomenės informavimo priemonių įkaitu, kuriam prievarta primetama realybės versija. Dauguma rinkėjų, prieš palaikydami rinkimuose vieną ar kitą kandidatą, nepasitiki vien savo asmenine nuomone – žiniasklaida jiems padeda surūšiuoti svarbius politinius klausimus⁴⁵. Pasitikėjimą teikiančia žiniasklaidos priemonę asmenys pasirenka laisva valia. Garbingos visuomenės informavimo priemonės stengiasi nesuklaidinti ir nenuvilti savo auditorijos.

Tas pats principas galioja ne tik politines aktualijas skelbiančiai žiniasklaidai, bet ir siūlančiai kriminalinio turinio informaciją.

Galimos įvairios kriminalinio turinio informacijos akcentavimo pasekmės. Auditorija gali susidaryti įspūdį, jog nusikalstamumas yra didesnis nei jis iš tiesų yra, dėl neproporcingo skirtingų nusikaltimų pateikimo (pavyzdžiui, akcentuojant vien nužudymus ar seksualinius nusikaltimus, nuošalyje paliekant vagystes, sukčiavimą, psichologinio smurto atvejus), iškreipiamas realios kriminogeninės situacijos vaizdas. Pagal žiniasklaidos pranešimus auditorija vertina teisėsaugos pareigūnų darbą.

1994 m. amerikiečiai buvo įsitikinę, jog didžiausia problema jų šalyje yra nusikaltimai, nors tuo metu nusikalstamumas buvo gerokai mažesnis nei prieš dešimtmetį. Tai rodo, kad jų nerimą dėl nusikalstamumo sukėlė ne asmeninė patirtis, o tai, ką jie matė laikraščių puslapiuose – žiniasklaidos *dienotvarkę*. Dažną dieną būtent smurtinio nusikaltimo aprašymui žiniasklaidoje buvo skirta svarbi pozicija. Pavyzdžiui, Los Andžele žmogžudystės sudarė tik vieną procentą visų nusikaltimų, tačiau vietinėje žiniasklaidoje pranešimai apie žmogžudystes sudarė penktadalį visų pranešimų kriminalinių temų⁴⁶.

Žiniasklaida itin paveiki formuojant požiūrį ir įsitikinimus tais klausimais, kuriais visuomenė turi mažai tiesioginės patirties – apie nusikalimų priežastis, smurtinio nusikalstamumo pobūdį bei strategijas, būdus, kaip efektyviai spręsti su nusikalstamumu susijusias problemas. Svarbu tai, kad devyniems dešimtdaliams visuomenės žiniasklaida yra pagrindinis šaltinis, informuojantis apie nusikaltimus⁴⁷.

2. 2. Kriminalinių naujienų atranka

Per pastaruosius porą dešimtmečių naujienų vertės kriterijai ženkliai keitėsi – padaugėjo pramoginio pobūdžio publikacijų bei dramatiškų, sukrečiančių istorijų, kurios į prastesnes pozicijas

44 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication...* p. 35.

45 BRYANT, J. *Media Effects – Advances in Theory and Research*. New York, 2008, p. 1.

46 CHAMBERS, Simone; COSTAIN, Anne, N. *Deliberation, democracy, and the media*. Boston, 2000, p. 109.

47 HANEY, Craig. *Death by design*. Oxford, 2005, p. 30 - 31.

nustūmė analitines ekonomikos, politikos, aplinkosaugos temas.

1938 - 1967 m. Didžiojoje Britanijoje nusikaltimams buvo skiriama vidutiniškai 4 % viso naujienoms skirto leidinio ploto. Kitas tyrimas rodo, kad 1945 – 1991 m. nusikaltimų aprašymų britų dienraščiuose „Daily Mirror“ ir „The Times“ padaugėjo nuo vidutiniškai 8 % iki 21 proc⁴⁸.

2007 metų Lietuvos dienraščių tyrimas parodė, kad dienraštis „Lietuvos rytas“ daugiausia publikacijų – 9, 6 % – skiria kriminalinei tematikai. Beveik tiek pat dėmesio tenka socialinėms problemoms (9, 1 %) ir sportui (8, 2 %) ⁴⁹.

Kriminologijos profesorė Y. Jawkes sudarė naujojo tūkstantmečio vertybių sąrašą, iliustruojantį publikavimui skirtų nusikaltimų atranką. Pastebėta, jog naujienų skiltyse neatskleidžiama nusikalstamumo visuma, neaprepiamos visos jo išraiškos formos – koncentruojamasi ties neįprastais, dramatiškais, netikėtais nusikaltimais, ignoruojant dažniausiai liečiančius visuomenę. Dažnai publikacijose simpatizuojama aukoms ir kaltinami įtariamieji.

Y. Jewkes išskyrė dvylika dėsnių⁵⁰, kuriais remiantis publikavimui atrenkamos kriminalinės naujienos:

- 1. Ribos dėsnis.** Pranešimai atrenkami įvertinus, kiek nusikaltimas reikšmingas rajoniniu, regioniniu, nacionaliniu ar tarptautiniu mastu.
- 2. Nuspėjamumo dėsnis.** Patyrę viešosios informacijos rengėjai numato, kokia nusikaltimo tyrimo eiga yra labiausiai tikėtina, todėl gali sėkmingiau planuoti redakcijos darbą, pasirinkti publikacijos rašymo stilių, numatyti poziciją leidinyje. Neigiamas įvykių eigos prognozavimo aspektas – nusikalstamumo skatinimas. Pavyzdžiui, nuspėjant, kad organizuotos skustagalvių eitynės gali baigtis riaušėmis ir tai akcentuodami publikacijose, nusikalsti linkę asmenys padrašinami imtis neleistinių veiksmy.
- 3. Supaprastinimo dėsnis.** Tiksliai, trumpa, aiški ir nedviprasmiška publikacija dažniausiai auditorijos perskaitoma iki pabaigos. Joje neturėtų likti būti užuominų ir preteksto interpretacijoms kaip skaitant romaną ar žiūrint filmą. Tačiau supaprastinimas neturėtų pasireikšti kaip tendencingas apibūdinimas, kuomet sudėtinga realybė pakeičiama paprasta ir neginčijama (pavyzdžiui, kaltų ir nekaltų, „normalių“ ir „ligonių“ priešprieša).
- 4. Individualumo dėsnis.** Nusikaltimo aprašymas turėtų būti pabrėžtinai individualus, išvengiant sąsajų su įvykio vieta, veikėjų gyvenamąja aplinka, rase, įpročiais ir panašiai. Pavyzdžiui, jei nusikaltimas įvykdytas traukinyje, nedera pabrėžti, kad traukiniuose tokių atvejų pasitaiko ar jiems yra palankios sąlygos būtent ten nutikti. Verta publikaciją papildyti

48 FRANKLIN, Bob. *Social policy, the media and misrepresentation*. London, 1999, p. 175.

49 *Kriminalai Lietuvos laikraščius domina aštuonis kartus labiau nei mokslo naujienos* [interaktyvus]. Bernardinai.lt, [žiūrėta 2009 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/59371>

50 JEWKES, Yvonne. *Media & Crime*. London, 2004, p. 40 - 61.

komentarais, dėl kokių aplinkybių įvyko būtent minimas nusikaltimas.

5. Rizikos dėsnis. Dauguma smurtinius nusikaltimus įvykdžiusių asmenų buvo pažįstami su savo aukomis, tačiau žiniasklaida, ypač populiarioji, linkusi įvykius pateikti kaip atsitiktinius, nenuspėjamus. Netinkamai formuojant išpūdį apie smurto prevenciją ir asmeninę saugą pranešama, jog pavojingi nusikaltėliai yra pasirengę pulti bet ką ir bet kuriuo metu. Toks manipuliavimas rizika, baime bei nerimu didina leidinio skaitomumą, tačiau yra žalingas auditorijai.

6. Lyties dėsnis. Žiniasklaida linkusi vyrų smurto prieš moteris atvejus pristatyti kaip atsitiktinius ir neišvengiamus. Tai didina leidinių skaitomumą, bet formuoja perdėtą moterų baimę tapti smurtinių nusikaltimų aukomis. Gerokai mažesnė svarba suteikiama seksualinio pobūdžio žmogžudystėms, kuriose nukenčia prostitutės. Seksualiniai nusikaltimai, kurie nepasibaigia mirtimi, laikomi įprastais, neišskirtiniais, ypač jei auka nukenčia nuo ją pažįstančio asmens.

7. Įžymių dėsnis. Su garsenybėmis susijusiems nusikaltimams spaudoje tenka daugiau dėmesio nei į tokią pačią ar net sudėtingesnę situaciją patekusio visuomenėje nežinomo asmens. Tokiu būdu dažniausiai atsveriamą smurtinių nusikaltimų gausa žiniasklaidoje ir į spaudos puslapius patenka menkai nušviečiami nusikaltimai kaip šmeižtas, melagystės ar turto grobstymas. Žiniasklaida taip pat linkusi kurti „įžymybes“ – tokiomis virsta rezonansinių nusikaltimų kaltininkai, kurių gyvenimu domimasi ir po nuosprendžio paskelbimo.

8. Artumo dėsnis. Auditorija jautri geografinė ir kultūrinė prasme artimoms temoms. Tai paaiškina, kodėl skaitytojus domina ne tik Lietuvoje įvykdyti nusikaltimai (geografinis artumas), bet ir užsienyje gyvenančių tautiečių negandos (kultūrinis artumas).

9. Smurto dėsnis. Smurtinei informacijai tapus paklausia preke, į nusikaltimų aprašymus įterpiama dramos elementų.

10. Vaizdų ir grafikos dėsnis. Išskirtinė vaizdinė informacija auditoriją veikia labiau nei tekstas. Iliustracijų, kuomet užfiksuotas nusikaltimo, ypač smurtinio, veiksmas, praktiškai nepasitaiko dėl nusikaltimų specifikos. Dažniausiai žiniasklaidoje pateikiami po nusikaltimo likę pėdsakai, įrankiai, kaltinamųjų portretai iš teismo salės ar įvykio inscenizacijos.

11. Vaikų dėsnis. Bet kuris nusikaltimas gali tapti laikraščio naujiena, jei jo dalyviai – vaikai. Visuomenės susidomėjimas tokio pobūdžio pranešimais aiškinamas kaip nerimas dėl pačių ateities, nes vaikai dažnai vertinami lyg visuomenės sveikatos barometras. Pranešdama apie vaikų padarytus nusikaltimus žiniasklaida tarsi patvirtina niūrias didėjančio nusikalstamumo ir amoralaus elgesio visuomenėje perspektyvas.

12. Konservatyvių nuostatų ir politinių veiksmų dėsnis. Nusikaltimų aprašymai atgraso

nuo represijų bei prievartos – taip žiniasklaida išreiškia paramą policijai ir įtvirtina teisingumo sistemos egzistavimą. Egzistuoja ir silpnas, tačiau reikšmingas ryšys tarp žiniasklaidos priemonių ir politikos veikėjų. Tam tikri nusikaltimai iškeliami norint užmaskuoti kur kas sudėtingesnes problemas – nepakantumą kitos lytinės orientacijos asmenims ar ksenofobiją.

Šie kriminalinių naujienų atrankos dėsniumai atsispindi ir Lietuvos dienraščių publikacijose. Plačiau apie tai – 5 skyriuje.

Atrenkant kriminalines naujienas bei jas rengiant publikavimui neabejotinos reikšmės turi žurnalisto kvalifikacija ir profesionalumas, asmeninės savybės ir vertybės. Svarbus vaidmuo tenka informacijos šaltiniams, bendrai leidinio orientacijai, užimamai pozicijai žiniasklaidos rinkoje ir komerciniams interesams, kolegų ir redaktorių įvertinimams, auditorijos reakcijai⁵¹.

Apibendrinant šį skyrių teigtina, jog žiniasklaida, vadovaudamasi pačios nusistatytais principais bei auditorijos tyrimais, visuomenei pateikia šališką realybės versiją. Priklausomai nuo to, kokių tikslų turi konkreti žiniasklaidos priemonė, auditorija gali gauti mažai nuo realybės besiskiriantį tikrovės atvaizdą arba tikrovę iškreipiančią interpretaciją. Pastarasis variantas dažnas didelių komercinių ambicijų turinčioje žiniasklaidoje.

Auditorijos dėmesio kriminalinės publikacijos sulaukia neatsitiktinai. Jos rengiamos ir atrenkamos publikavimui ne chaotiškai, o vadovaujantis tam tikrais dėsniais. Taip parengta informacija, tikėtina, labiausiai atitinka visuomenės lūkesčius.

51 ANDREJEVAS, V; GRAŽULIENĖ, R. *Policijos bendravimas su žiniasklaida*. Vilnius, 2003, p.9, 12, 15.

3. SMURTINĖS INFORMACIJOS GRĖSMĖS

3. 1. Žiniasklaidos poveikio teoriniai modeliai

Žiniasklaidos poveikio tyrimams pradžią XX a. III dešimtmetyje davė kino – tuo metu itin išpopuliarėjusios pramogos – empiriniai tyrimai. Finansuojami filantropinio Payne'o fondo, mokslininkai įvairiais pjūviais aiškinosi kino filmų poveikį⁵². Jie nustatė, kad vaikai ir suaugusieji mokosi iš veiksmo filmų ir ši patirtis atmintyje išlieka ilgą laiką bei gali atsikartoti po kelių savaičių ar mėnesių⁵³.

Per devynis dešimtmečius pasaulyje daugiausiai analizuotas televizijose pateikiamo smurto poveikis vaikams, mažiau nagrinėtas poveikis suaugusiems bei kitų žiniasklaidos priemonių (spaudos, radijo, interneto) pranešimų poveikis. Šių tyrimų poreikį įrodo išvados, kad smurtinės informacijos gausa pasižymi visos populiariosios žiniasklaidos priemonės⁵⁴.

Audiovizualinės žiniasklaidos priemonės išskiriamos todėl, kad joms, skirtingai nei spaudai ar radijui, būdinga informacijos pateikimo formų įvairovė, pasakojimo dinamika, specialiųjų efektų panaudojimas.

Įsitikinimas, kad žiniasklaidos priemonės, ypač audiovizualinės, turi įtakos realiems smurtiniams veiksams bei agresijai, paskatino mokslininkus atlikti tūkstančius tyrimų, tačiau neprivedė prie vieningo sutarimo, kiek konkrečiai žalos daro smurtinio pobūdžio žiniasklaidos pranešimai⁵⁵. Kompromisinė išvada – smurtas žiniasklaidoje turi mažą, bet reikšmingą poveikį smurtui realiame pasaulyje⁵⁶. Net jei smurtinė informacija tradicinėse visuomenės informavimo priemonėse lemia vos 5 % ar, daugiausiai, 15 % realybėje vykstančio smurto, labai svarbu nagrinėti šias apraiškas ir stengtis jas sumažinti⁵⁷.

Per mažiau nei šimtmetį iškelta daugybė teorijų, bandančių paaiškinti ir prognozuoti smurtinio turinio žiniasklaidos poveikį. Svarbiausios teorijos pabrėžia smurtinės informacijos įtaką *elgsenai*, kai skatinama arba stabdoma tam tikra smurtinės informacijos vartotojo veikla, provokuojami tam tikri veiksmai; kai *turi fiziologinį poveikį*, pavyzdžiui, prakaituoja delnai, veidą išmuša raudonis, padažnėja širdies ritmas, padidėja kraujo spaudimas; kai keičiasi *emocinė būklė* (jaučiamas nerimas ar džiaugsmas, baimė ar nusiraminimas, kinta moralinis vertinimas, trokštama

52 BRYANT, Jennings. *Media Effects – Advances in Theory and Research*. New York, 2008, p. 270.

53 DOWNING, John; MCQUAIL, Denis; WARTELLA, Ellen; SCHLESINGER, Philip. London, New Delhi, 2004, p. 186.

54 MCQUAIL, Denis. *McQuail's mass communication theory*. London, 2005, p. 482.

55 Ten pat.

56 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija*. Jurisprudencija, 2004, T. 59 (51), p. 38.

57 Ten pat.

atsiriboti nuo aprašomo objekto)⁵⁸.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriami šie svarbiausi žiniasklaidos poveikio teoriniai modeliai:

- **Socialinio pažinimo teorija** (Socialinis mokymasis, Stebėjimų mokymasis ir Modeliavimas). Socialinės psichologijos teoretikas A. Bandura iškėlė prielaidą, kad žmogus mokosi stebėdamas kitus ir ši netiesioginė patirtis gali keisti jo elgesį ne menčiau nei tiesioginė patirtis. Akcentuota modeliavimo ir pastiprinimo svarba socialiniam išmokimui⁵⁹. Mokslininkas išskyrė keturis etapus, kaip mokomasi stebint žiniasklaidą⁶⁰: 1) aprašomas veikėjas turi būti grėsmingas pavyzdys; 2) simboliškai užkoduotas, jis prisimenamas vėliau stebint panašius įvykius ar informacijos vartotojui tapus jų dalyviu; 3) informacijos vartotojas turi gebėti versti simbolines koncepcijas į atitinkamus veiksmus; 4) socialinio mokymosi procesas plėtojamas priklausomai nuo vidaus ar išorės pastiprinimų (kuomet gaunamas atlygis). Pavyzdžiui, smurtinis aprašomo veikėjo elgesys pastiprinamas, jei problema daro įspūdį kitiems, jei pats veikėjas džiaugiasi savo darbu ar už tai gauna piniginių atlygį. Jei procesas nėra pastiprinamas, jie nesiformuoja kaip įprotis⁶¹.
- **Ugdymo teorija**. Vengrų kilmės komunikacijos profesorius George Gerbner'is ir jo kolegos analizavo, kaip smurtas žiniasklaidoje veikia nerimą. Jie pastebėjo, kad dažnai matydami grėsmingą ir pavojingą pasaulį, asmenys yra labiau įbauginami ir ima atsargiau vertinti savo aplinką, jiems kyla sunkumų atskiriant melą nuo realaus pasaulio. Ugdymo teorija remiasi ilgalaikiu, pakartotinu poveikiu – požiūris į pasaulį ir socialinę tikrovę formuojamas pamažu: nuolat vartojama smurtinė informacija moko aukos vaidmens. Nelygu įgyta patirtis, socialinė kontrolė bei kultūrinė aplinka, žiniasklaida siūlo žmogaus elgesio kryptis lemiančias gaires. Įgytus elgesio modelius auditorija pritaiko ne iš karto – juos gali atgaminti po kurio laiko⁶².
- **„Sužadavimo perkėlimo“ teorija**. Pensilvanijos (JAV) universiteto mokslų daktaras D. Zillmann'as tyrė pramoginę žiniasklaidą, komedijas, įtempto siužeto, smurto dramas, erotinio pobūdžio filmus, muziką bei sporto laidas. Jis bandė nustatyti sąsajas tarp baimės, agresijos ir smurto bei seksualumo. Mokslininkas priėjo išvadą, kad smurto žiniasklaidoje patrauklumas glaudžiai siejasi su fiziologiniu sujaudinimu – sužadina norą atkartoti matytus

58 SIGNORIELLI, Nancy. *Violence in the media*. ABC – CLIO, 2005, p. 16.

59 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication...* p. 28.

60 Ten pat.

61 Ten pat, p. 28 – 29.

62 Ten pat, p. 29 – 30.

veiksmus, o sujaudinti žmonės ima elgtis agresyviau. Turinys šiuo atveju nėra toks svarbus kaip vaizdo bei garso efektai. Būtent jie sužadina agresiją. Lygiai tuo pačiu principu teigiamo pobūdžio informacija iškart gali sustiprinti teigiamas emocijas⁶³.

- **Socialinio vystymosi teorija.** Mičigano (JAV) universiteto komunikacijos mokslų profesorius Rowell'as Huesmann'as iškėlė teoriją, kad socialinį elgesį lemia bei priimti sprendimus skatina atmintyje esantys elgesio scenarijai, kurie neretai susiformuoja dar vaikystėje. Tai turi ilgalaikių pasekmių – vėliau gauta smurtinė informacija įtvirtina ir padeda išlaikyti jau turimus atmintyje agresyvaus mąstymo bei elgesio modelius. Nuolat stebimos smurto žiniasklaidoje apraiškos gali susiformuoti smurtinio elgesio nuostatas, kurios bus laikomos normalia savybe. Remiantis šia teorija daroma prielaida, kad vaikystėje žiniasklaidos suformuoti smurtinio elgesio modeliai suaugus gali pasireikšti agresija ar nusikalstamumu⁶⁴.
- **Jautrumo sumažinimo teorija.** Mičigano (JAV) universiteto socialinės psichologijos mokslų daktaras L. Berkowitz'as nustatė, kad smurto žiniasklaidoje poveikis yra tiesioginis ir trumpalaikis, tačiau sudėtingas ir lemiantis įvairius psichologinius procesus. Eksperimentų būdu buvo nustatyta, kad su smurtu žiniasklaidoje susidūrę asmenys tampa mažiau jautrūs smurtui realybėje – prie smurto priprantama⁶⁵.

3. 2. Agresiją ir baimę kurstantys veiksniai

Pagrindinis dėmesys rengiant laikraštį, televizijos ar radijo laidą tenka naujienų atrankai, pranešimų rengimui bei jų pozicionavimui. Stengiamasi žūtbūt sukresti auditoriją naujienos naujumu, aktualumu, dramatiškumu. Mažiausiai redakcijų darbuotojų dėmesio paprastai tenka žalos skaitytojams galinčių turėti detalių filtravimui ir atmetimui.

Tai gali būti ne vien skubos ar beatodairiško siekio didinti auditoriją, bet ir žiniasklaidos psichologijos neišmanymo pasekmė – taip neižvelgiama, kokį neigiamą poveikį vartotojams gali turėti informacija. Klaidinga būtų teigti, jog bet kokie smurtiniai vaizdai ar detalūs nusikaltimų aprašymai turės vienodą poveikį visiems informacijos vartotojams.

Skiriami devyni veiksniai, labiausiai galintys labiausiai lemti auditorijos reakciją⁶⁶.

- **Smurtautojo charakteristika:** jos patrauklumas didina skaitytojo smurtavimo ir agresijos

63 SPARKS, Glenn; G., SPARKS, Cheri, W. *Effects of Media Violence*. Iš ZILLMAN, Doft; BRYANT, Jennings. *Media Effects – advances in theory and research*. New Jersey, 2002, p. 279.

64 Ten pat, p. 276.

65 Ten pat, p. 279.

66 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija...* p. 43 – 44.

tikimybę.

- **Aukos charakteristika:** jos patrauklumas skaitytojui sukelia baimę.
- **Smurto priešastis:** argumentuotos agresijos apraištos didina auditorijos agresyvumą, nemotyvuotos – sukelia baimę.
- **Ginklų vaizdavimas:** didina agresiją.
- **Smurto mastas ir vaizdingumas.** Pirmą kartą sužinojus apie nusikaltimą reaguojama jautriau nei antrą kartą išgirdus apie tokį patį nusikaltimą – tai mažėjančio auditorijos neįtakumo smurtui pasekmė. Vaizdingai pateikiamas nusikaltimas sukelia baimę.
- **Smurto realumas** sukelia agresiją ir baimę, ypač vaikams, dar neatskiriantiems tikrovės nuo nerealių situacijų, elgesio, charakterių.
- **Smurto baudžiamumas ar apdovanojimas.** Smurtavimo atvejai, už kuriuos kaltininkas sulaukia bausmės, yra mažiau imituojami nei nusikaltimai, už kuriuos sulaukiama teigimo vertinimo (įrodomas vyriškumas, susidorojama su kitu smurtautoju). Smurtas, už kurį nusikaltėlis sulaukia bausmės, auditorijai sukelia mažiau baimės nei nebaudžiamas.
- **Smurto padariniai.** Jei pranešama apie neigiamus smurto padarinius (pavyzdžiui, po vyro nužudymo, be šeimos maitintojo liko keturių asmenų šeima), mažiau tikėtina, kad informacijos vartotojai ateityje taps agresyvesni.
- **Humoras.** Su humoru susijęs smurtas didina auditorijos agresiją ir neįtakumą.

Kokią poveikį skaitytojui turės smurtinių nusikaltimų aprašymas, lemia ne tik publikacijos turinys, bet ir laikas, kada ji bus perskaityta, skaitytojo emocinės būklės, charakterio savybės, jį supanti socialinė aplinka.

Apskritai, smurto žiniasklaidoje suvokimas kaip vienintelio ar pagrindinio smurto visuomenėje lemiančio veiksnio yra klaidingas. Smurtas, skurdas, rasizmas, kvaišalai, tėvų nepriežiūra, lengvai prieinami ginklai ir kitos socialinės negerovės neabejotinai prie smurto visuomenėje prisideda nepalyginamai daugiau nei visuomenės informavimo priemonės⁶⁷.

Apžvelgiant visą trečią skyrių pastebima, kad neigiamas smurtinės informacijos poveikis auditorijai mažas, tačiau reikšmingas ne tik nepilnamečiams, bet ir suaugusiems. Dėl to gali keistis auditorijos elgesys, emocinė būklė, fiziologiniai pojūčiai.

Informacijos pateikimo formų įvairovė, pasakojimo dinamika bei specialiųjų efektų panaudojimu išsiskiriančios audiovizualinės žiniasklaidos priemonės, skelbiančios kriminalinio turinio informaciją, tirtos daugiausiai. Atskirų spaudos bei radijo tyrimų šiuo aspektu – nepalyginamai mažiau.

67 HARRIS, R. J. *A Cognitive Psychology of Mass Communication...*p. 190.

Šiame skyriuje apžvelgiami reikšmingiausi žiniasklaidos poveikio teoriniai modeliai (*socialinio pažinimo, ugdymo, „sužadavimo perkėlimo“, socialinio vystymosi, jautrumo sumažinimo*) bei auditorijos reakciją labiausiai lemiantys veiksniai. Empiriniais tyrimais paremtos mokslininkų teorijos įrodo, jog smurtinio pobūdžio informacija jos vartotojams turi neigiamo poveikio.

4. SMURTINĖS INFORMACIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

4.1. Smurtinės informacijos reglamentavimo poreikis ir problematika

Kaskart viešojoje erdvėje kilus diskusijai dėl kriminalinių naujienų pateikimo ypatumų (dramatizavimo, detalizavimo, neetiškumo) Lietuvos dienraščiuose, pasigirsta viešosios informacijos rengėjų argumentas: auditorija laukia sensacingų, sukrečiančių istorijų, todėl žiniasklaida, tenkina šį poreikį. Svarbiausia, kad abi pusės liktų patenkintos.

Nepaisant demokratinės žiniasklaidos prigimties bei svarbiausios funkcijos informuoti visuomenę apie aktualius įvykius šalyje ir pasaulyje, visuomenės informavimo priemonės neneigia siekiančios kuo didesnės finansinės naudos už suteiktą informaciją⁶⁸.

Galimybę manipuliuoti visuomenei pateikiama informacija ar piktnaudžiauti kriminalinio turinio informacija riboja visuomenės informavimo teisės normos. Jos išdėstytos įvairiuose teisės šaltiniuose – Konstitucijoje, tarptautinėse sutartyse, įstatymuose, Konstitucinio Teismo nutarimuose, poįstatyminiuose aktuose, Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse⁶⁹. Visa tai turėtų užtikrinti objektyvios ir neigiamo poveikio neturinčios viešosios informacijos sklaidą ir apsaugoti visuomenę nuo neigiamo informacijos poveikio.

Teisinio reguliavimo poreikis labiausiai Lietuvoje pasireiškė atkūrus nepriklausomybę ir ėmus steigti valstybei nepavaldžiai privačiai spaudai, radijui bei televizijos stotims. 1996 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas⁷⁰ (toliau – Visuomenės informavimo įstatymas). Tai lėmė realių visuomenių teisinių santykių visuomenės informavimo srityje plėtotę bei kompleksinės visuomenės informavimo teisės šakos atsiradimą Lietuvos teisinėje sistemoje⁷¹.

Vakarų Europos šalyse ir Amerikoje visuomenės informavimo teisė turi senas tradicijas. Jungtinėse Amerikos Valstijose Konstitucijos Pirmąja pataisa įtvirtinta žodžio laisvė egzistuoja daugiau nei du šimtmečius⁷².

Visuomenės informavimo teisės naujumas Lietuvoje ir senas tradicijas bei tvirtas pozicijas rinkoje turinčių žiniasklaidos priemonių nebuvimas lemia vis dar menką profesinės etikos ir viešąją informaciją reglamentuojančių įstatymų paisymą.

Žurnalistų etikos inspektorius R. Gudaičio teigimu, ši situacija kasmet prastėja. Tai liudija

68 MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius, 2004, p. 10.

69 Ten pat, p. 32.

70 *Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas*. Valstybės žinios, 1996 m. liepos 26 d. Nr. 71 – 1706.

Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29884&p_query=&p_tr2=#top >

71 MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*... p. 20.

72 *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius, 1997, p. 463.

kasmet didėjantis skundų, pasiekiančių inspektoriaus tarnybą, skaičius. 2005 m. tarnyba sulaukė 111 nusiskundimų, 2006 m. jų skaičius išaugo iki 194. Daugėja ir nustatytų pažeidimų skaičius. 2005 m. išaiškinti 35 pažeidimai, po metų – dvigubai daugiau – 75 pažeidimai⁷³.

Per pastaruosius porą metų situacija šiuo aspektu pasikeitė – atliekant dienraščių „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ smurtinio pobūdžio publikacijų analizę neužfiksuota nei viena nuotrauka, kurioje būtų vaizduojamas nužudytojo kūnas ar mirties momentas. Tačiau pačiose publikacijose nevengiama detalių smurto aukų aprašymų, įvardijami smurtavimo ir žudymo būdai, kitos nusikaltimo aplinkybės. Plačiau tai aptariama 5 skyriaus dalyje „Nužudymo aplinkybių detalizavimas“.

Pasak A. Kiškio, žurnalistinės etikos ir teisės normų žiniasklaidoje ignoravimą išspręstų aktyvesnis numatytų poveikio priemonių už šių normų pažeidimus taikymas.

4. 2. Smurtinę informaciją reglamentuojantys tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai

Daugeliui visuomenės informavimo teisės klausimų įtaką daro tarptautiniai teisės šaltiniai. 1993 m. Lietuvai tapus Europos Tarybos nare ir 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimui ratifikavus 1950 m. Romoje priimtą Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją⁷⁴ (toliau – Konvencija), visuomenės informavimo teisę Lietuvoje papildė du svarbūs šios Konvencijos straipsniai. Viename jų apibrėžiama informacijos ir žodžio laisvės koncepcija – *galima rašyti apie viską, ko nedraudžia įstatymas*. Kitame išvardinti žodžio laisvės apribojimai, kuriais siekiama apsaugoti: valstybės saugumą, teritorijos vientisumą; *viešosios tvarkos interesus, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams; siekiant apsaugoti žmonių sveikatą bei moralę; kitų asmenų orumą bei teises; konfidencialios informacijos saugumą, teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą*⁷⁵.

Siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos, vertingas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. priimtos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos straipsnis, įpareigojęs valstybes dalyves, įskaitant Lietuvą, formuoti principus, padėsiančius apginti vaikus nuo jo gerovei kenkiančios informacijos. Kaip vienas dažniausių pažeidimų įvardintas mirusių žmonių kūnų nuotraukų publikavimas⁷⁶.

73 *Pažeidimų žiniasklaidoje nemažėja, teigia žurnalistų etikos sargas* [interaktyvus]. www.bernardinai.lt, 2007 m. kovo 27 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/60439> >

74 *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19841 >

75 MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*..p. 44 – 45.

76 *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&tr2= >

2000 m. Lietuvos ratifikuota Europos konvencija dėl televizijos be sienų⁷⁷. Smurtinės informacijos reglamentavimui vertinga rekomendacija „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“. Ja valstybės narės skatinamos kurti savitvarkos bei videoprogramų klasifikavimo ir kontrolės sistemas⁷⁸. Taip pat rekomendacijoje numatoma transliuotojų atsakomybę dėl laidų, kuriuose perdėti akcentuojamas smurtas, ir informacijos, kuri galėtų pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų ir paauglių vystymuisi, transliacijos bei priėmimo laiko.

Prie šios rekomendacijos priimtas aiškinamasis memorandumas, apibrėžiantis „smurto“ ir „žiaurumo“ sąvokas. „Smurtu“ laikomos atvirą fizinį ar psichinį smurtą vaizduojančios bei smurtą skatinančios televizijos programoms. „Žiaurumu“ laikytinos žmogaus sužvėrėjimo scenos⁷⁹.

Vienas iš svarbiausių visuomenės informavimo teisės šaltinių Lietuvoje yra Visuomenės informavimo įstatymas, priimtas 1996 m. (nauja redakcija įsigaliojo 2002 m. rugpjūčio 25 d.). Nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse problema ir pastangos ją spręsti atsispindi 2000 m. Visuomenės informavimo įstatymo redakcijoje. Nurodoma, kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo jiems kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir (ar) **savitiksliau smurto vaizdavimu**. Taip pat nurodoma, kad *draudžiamos* programos ar laidos, galinčios rimtai pakenkti nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi.

Šiuo metu galioja 2006 m. rugsėjo 1 d. Visuomenės informavimo įstatymo redakcija⁸⁰, greta įvairių neskelbtinos informacijos apibrėžimų įvardijanti kurstymą smurtauti, niekinti, tyčiotis, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Gerokai plačiau smurtinės informacijos rūšys apibrėžiamos 2002 m. priimtame Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme⁸¹. Šiame įstatyme išvardinta, kokia viešoji informacija daro neigiamą poveikį (fizinį, protinį ar dorovinį) nepilnamečių vystymuisi. Akcentuojamos *fizinio ar psichinio smurto vaizdavimas*, kuomet pateikiamas detalus žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas ar kankinimas, vandalizmas, teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar žiaurumu. Smurtinei informacijai priskiriamas *mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūno* rodymas, *baimę ar siaubą* sukiantis

77 *Europos konvencija dėl televizijos be sienų*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 29-805. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=95905 >

78 *Žurnalistikos laisvė ir atsakomybė. Europos Tarybos dokumentai dėl visuomenės informavimo priemonių*. Vilnius, 1996, p. 13 – 32.

79 Ten pat, p. 22 – 23.

80 *Visuomenės informavimo įstatymas*. Valstybės žinios, Vilnius, 2008, Nr. I – 1418. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325622&p_query=&p_tr2= >

81 *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*. Valstybės žinios, 2002, Nr. IX – 1067. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=183129&p_query=&p_tr2= >

informacija, *teigiamas nusikalstamos veikos* vaizdavimas ir *nusikaltėlių idealizavimas, nusikalstamos veikos modeliavimas* bei kiti atvejai.

Šios informacijos informacijos skelbimas ir (ar) platinimas gali būti draudžiamas ar ribojamas, informacijos, susijusios su asmens duomenų skelbimu (įstatyme numatytais atvejais) – draudžiamas.

Už šio įstatymo nuostatų priežiūrą tiesiogiai atsakingas žurnalistų etikos inspektorius kartu su greta veikiančia ekspertų grupe; pagal savo kompetenciją taip pat atsakinga Lietuvos radijo ir televizijos taryba, Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Kultūros ministerija, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, savivaldybių vykdomosios institucijos. Šių institucijų kompetencija nėra atskirta, nenustatytos jų funkcijos, kiekvienos jų įgaliojimai visuomenės informavimo srityje. Taip neišvengiama spragų bei funkcijų dubliavimosi ir darbo efektyvumo stokos.

Pavyzdžiui, per 2005 metus dienraščio „Lietuvos rytas“ redakcija, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos duomenimis, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą pažeidė net 16 kartų. Už tai buvo keliskart bandoma surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą bei nagrinėti administracinio teisės pažeidimo bylą laikraščio „Lietuvos rytas“ vyriausiajam redaktoriui, tačiau administracinė atsakomybė traukiamas asmuo nuolat vengė atvykti į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą, kur jam turėjo būti surašomas protokolas⁸².

Administracinių teisės pažeidimų kodeksas numato galimybę atsakomybė traukiamą, tačiau atvykti vengiantį asmenį atvesdinti su pareigūnų pagalba, tačiau, tokios procesinės priemonės yra neveiksmingos⁸³.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse⁸⁴ numato, kad neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti viešoji informacija turi būti ribojama bei specialiai žymima, ribojamas asmens duomenų paskelbimas. Šio įstatymo nepaisymas gresia įspėjimu arba bauda nuo penkių šimtų iki dviejų tūkstančių litų. Tokios informacijos paskelbimas radijo ir televizijos programose užtraukia baudą nuo vieno iki trijų tūkstančių litų. Jei pažeidimas padaromas visuomenės informavimo priemonėse, bylas nagrinėja žurnalistų etikos inspektorius, jei transliavimo sferoje (televizijoje ar radijuje) – Lietuvos radijo ir televizijos komisija.

Tačiau praktika rodo, kad sąlyginai menkos baudos negąsdina žiniasklaidos priemonių savininkų, o žurnalistų etikos inspektoriaus įspėjimai ignoruojami.

82 Ten pat.

83 *Parlamentarai siūlo suteikti daugiau galių žurnalistų etikos inspektoriui* [interaktyvus]. Bernardinai.lt, 2008 m. spalio 16 d. [žiūrėta 2009 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/86361> >

84 *Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. Valstybės žinios, 1985. Nr. 1-1. Aktuali redakcija nuo 2008 m. gruodžio 30 d. Prieiga per internetą: <
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335295 >

Apžvelgdama nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos įstatymo įgyvendinimą nuo įstatymo įsigaliojimo pradžios iki 2003 metų advokatė L. Meškauskaitė akcentavo vengiant žiniasklaidos priežiūros ir savitvarkos institucijų, pavyzdžiui Lietuvos radijo ir televizijos komisijos, darbą: „kol kas nepilnamečių apsauga pagal Nepilnamečių apsaugos nuo viešosios informacijos poveikio įstatymą nėra atliekama“⁸⁵.

Iki nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos įstatymo įsigaliojimo nepilnamečiams žalingos informacijos požymius turėjo nustatyti Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, tačiau to nebuvo daroma⁸⁶.

4. 3. Savitvarkos institucijų sistema

Žurnalistas, rinkdamas bei rengdamas informaciją, turi vadovautis ne tik įstatymu, bet ir savo asmeninėmis etikos ir moralės nuostatomis. Lietuvos žurnalistų etikos standartus apibrėžia Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas⁸⁷ ir Europos tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl žurnalistų etikos“.

1996 m. žiniasklaidos specialistų susirinkime priimtas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, reguliuojantis profesinę etiką visuomenės informavimo srityje. Šiuo metu galioja nauja Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcija, priimta 2005 m.

Ir 1996, ir 2005 metų kodeksuose pabrėžiama žurnalistų atsakomybė už smurtinės informacijos pateikimą ir nurodoma, kaip parengti informaciją apie nusikaltimus ir nelaimės, kad jos neturėtų neigiamo poveikio skaitytojui.

Pateikiant informaciją apie nusikalstamas veikas, nelaimingus atsitikimus ir kitokius atvejus, kai asmenims padaroma turtinė ar neturtinė žala, privalu stengtis nesukelti nukentėjusiam ir nekaltam asmeniui papildomų išgyvenimų ir kančių (21 straipsnis). Žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti žinių apie šeimyninius konfliktus, nebent tie asmenys užima visuomenėje reikšmingas pareigas, pretenduoja jas užimti arba tokias žinias skelbti yra viešasis interesas (46 straipsnis). Nevalia piktnaudžiauti katastrofų, avarių, mirties, smurto ar agresijos vaizdais, kurie gali žėisti ten atvaizduojamų asmenų ar jų artimųjų jausmus bei skaitytojų ir žiūrovų jautrumą (47 straipsnis).

Žurnalistų ir leidėjų veiklos reglamentavimas etikos normomis yra komplikuotas⁸⁸. Įsipareigojimas laikytis etikos normų daugiausiai priklauso nuo pačių viešosios informacijos rengėjų geros valios. Tik antrojoje Kodekso redakcijoje atsirado atsakomybė už žurnalistų ir leidėjų

85 Ten pat, p. 80.

86 MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė...* p. 76.

87 *Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas*. 2005 m. balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <
http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5 >

88 Ten pat, p. 158.

etikos kodekso pažeidimus reglamentuojantis skyrius. Už pažeidimus gali grėsti drausminės sankcijos, pašalinimas iš profesinio žurnalistų susivienijimo ar kitos įstatymų numatytos sankcijos.

Visuomenės informavimo priemonių savitvarkos institucijų sistemą nustato Visuomenės informavimo įstatymas. Šią sistemą sudaro Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija bei Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas⁸⁹.

Išvelgiami šie ydingi ir žurnalistikos pažangą stabdantys Lietuvos žiniasklaidos reiškiniai⁹⁰:

- Neskaidrūs žiniasklaidos leidėjų turtiniai santykiai. Neaiški skiriamoji riba tarp verslo ir informacijos – dviejų būtinų kiekvienos visuomenės informavimo priemonės išlikimo sąlygų.
- Stiprios žurnalistų profsąjungos nebuvimas. Pavyzdžiui, neginamas užsakomąjį straipsnį atsisakęs rašyti žurnalistas.
- Klaidų atitaisymų vengimas. Savanoriškas atitaisymų skelbimas, pastebėjus netikslumas, klaidas – beveik išnykęs reiškinys šalies žiniasklaidoje, nors tokia praktika buvo tarpukario Lietuvos spaudoje. Daugelyje valstybių tai – kasdienė praktika.

Išanalizavus Lietuvoje ratifikuotus tarptautinius teisės aktus bei pagrindinius Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius visuomenės (ypač – nepilnamečių) apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, darytina išvada, kad įstatyminis pagrindas apsaugai nuo žalingos informacijos yra sukurtas, tačiau efektyvus jo veikimas neužtikrintas. Nėra efektyvios sankcijų už pažeidimus viešosios informacijos rengėjams bei leidėjams sistemos.

89 Ten pat, p. 37.

90 SAKADOLSKIS, Romas. *Keletas pastebėjimų apie žiniasklaidos savireguliaciją Lietuvoje* [interaktyvus]. Žmogaus teisės žiniasklaidoje: realybė, problemos ir aktualijos, 2005 [žiūrėta 2009 02 13]. Prieiga per internetą: <<http://www3.seimas.lt/docs2/FXPTNTRT.PDF>>

5. DIENRAŠČIŲ „LIETUVOS RYTAS“ IR „RESPUBLIKA“ TYRIMAS

5. 1. Nužudymo temų pateikimas dienraščiuose

Kriminalinio pobūdžio informacijai dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ skirtos nuolatinės rubrikos leidinio pradžioje, po politikos naujienų ir dienos aktualijų. „Lietuvos ryte“ didžioji dalis kriminalinių naujienų pateikiama rubrikoje „Užribis“ (darbo dienomis – 7 - tas ir 8 - tas puslapiai, šeštadienį – 11- tas ir 12 - tas puslapiai). Jos taip pat kartkartėmis publikuojamos arba anonsuojamos pirmajame laikraščio puslapyje, rubrikoje „Aktualijos“, pranešamos rubrikoje „Krašto žinios“ ir priedo „Sostinė“ rubrikoje „Kriminalinės naujienos“.

Apie nusikaltimus šalyje dienraštis „Respublika“ praneša rubrikoje „Nusikaltimai ir nelaimės“ (7 - tas puslapis). Išskirtinės kriminalinės naujienos kartais anonsuojamos pirmajame puslapyje arba aprašomos rubrikoje „Lietuva“.

Kriminalinio turinio informacijai laikraštyje dažniausiai skiriama strategiškai patrauklesnė vieta nei ekonomikos, sporto, kultūros ar užsienio naujienoms. Pastarosios išdėstomos tolesniuose leidinio puslapiuose.

Pagal savo struktūrą, pasakojimo pobūdį, seką, skiriamos šios nužudymo temų plėtotės dienraščiuose:

- pranešimas nužudymo faktą;
- įvykio tyrimas, aplinkybių aiškinimasis, įtariamųjų paieškos;
- teismo eiga ir nuosprendžio paskelbimas;
- nusikaltėlio likimas, aukos artimųjų išgyvenimai.

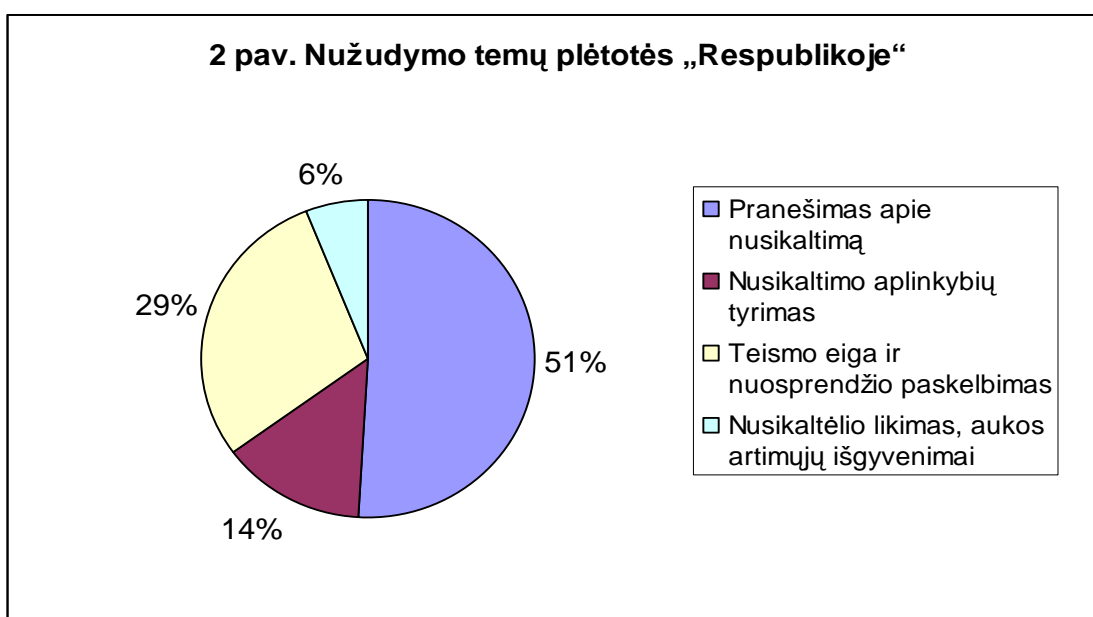
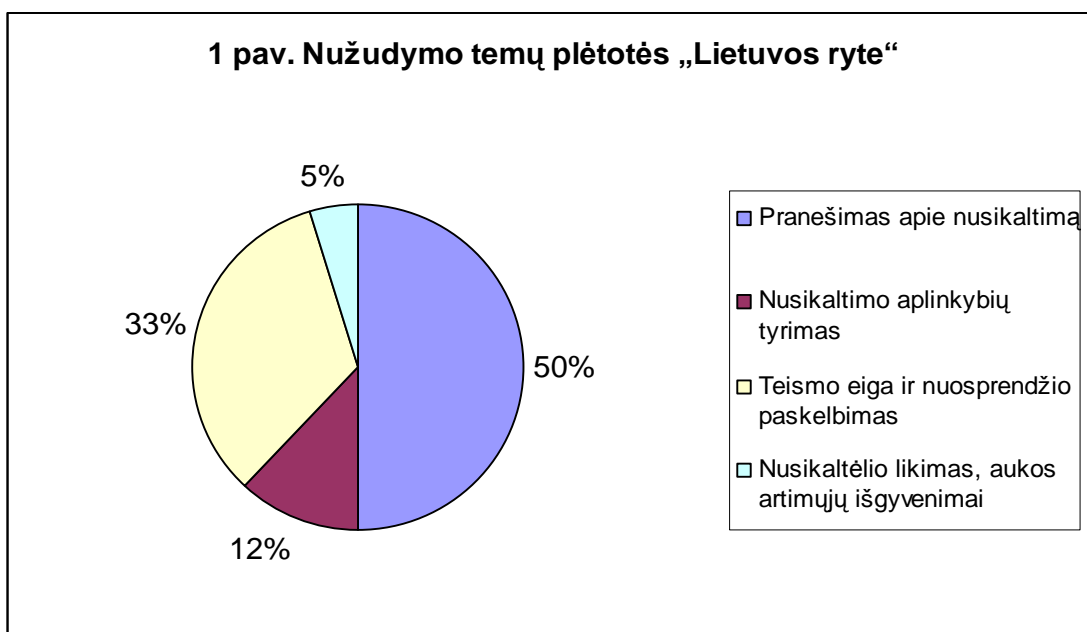
Nužudymo temas šiuo požiūriu „Lietuvos ryte“ ir „Respublikoje“ pateikiamos panašiai. Daugiausiai publikacijų abiejuose dienraščiuose praneša nužudymo faktą. „Lietuvos ryte“ tokios publikacijos sudaro 49, 9 % (189 publikacijos) visų pranešimų apie nužudymus, „Respublikoje“ – 50, 9 % (83 publikacijos). Maždaug trečdalis visų publikacijų apie nužudymus pateikiama iš teismo salės – aprašoma teismo eiga ir nuosprendis („Lietuvos ryte“ – 33, 3 %, „Respublikoje“ – 28, 9%).

Šių tipų publikacijų gausa yra logiška dėl dviejų priežasčių. Tikėtina, kad žinios apie nusikaltimą ir nuosprendį nusikaltėliui aktualiausias skaitytojams, be to, tokio pobūdžio publikacijoms parengti nebūtinai reikia daug pastangų. Dažnai žurnalistai jas ruošia pagal policijos suvestines ar apsilankę viešuose teismo posėdžiuose.

Kur kas daugiau pastangų pareikalauja nusikaltimo aplinkybių paviešinimas, kol nepasibaigęs ikiteisminis tyrimas. Pareigūnai tokiu atveju nesuteikia informacijos, tad šaltiniais

žurnalistams tampa pačių surasti įvykių dalyviai, auką ar įtariamąjį pažinoję asmenys. Nusikaltimo aplinkybių tyrimas ar įtariamųjų paieškos aprašomos 14, 1 % „Respublikos“ ir 12, 1 % „Lietuvos ryto“ publikacijų apie nužudymus. Dažniausiai taip aprašomi rezonansiniai nusikaltimai, kuomet nužudymas sulaukia didžiulio visuomenės susidomėjimo (pavyzdžiui, tėvažudystės atvejis Šiauliuose, kai buvo nužudytas ginekologas Povilas Pečiulis, Jonaičių tragedija, nužudytos klaipėdietės verslininkės Jelenos Vlasovos kūno paieškos).

Mažiausią publikacijų apie nužudymus dalį sudaro nusikaltėlio likimo ar tolesnio aukos artimųjų gyvenimo aprašymai. „Lietuvos ryte“ tokių publikacijų yra 4, 8 %, „Respublikoje“ – 6, 1 %. Skaitytojams čia taip pat pateikiama didžiausio visuomenės susidomėjimo sulaukusių istorijų tęsiniai po nuosprendžio paskelbimo (pavyzdžiui, žudikų išpažintys kalėjime, jų adaptacija atlikus bausmę, tolesnis aukos artimųjų gyvenimas). (1 ir 2 pav.)

Skaitytojų domėjimasis nusikaltimo tyrimo aplinkybėmis, teismo eiga, nuosprendžiu ir tolesniu įvykio dalyvių likimu paaiškinamas seriale principu. Vaizdingi, detalių gausūs, intriguojantys istorijos tęsiniai auditoriją intriguoja ne mažiau nei detektyvinis romanas ar kriminalinis televizijos serialas.

Nors, skirtingai nei literatūros ar kino kūrinuose, laikraščiuose aprašomos tikri nusikaltimai, žiniasklaidoje pastebima tendencija įtvirtinti personažus, kuriuos skaitytojai galėtų lengvai identifikuoti. Pavyzdžiui, apibūdinimas *vaikžudė* dažniausiai buvo skirtas ir nuolat kartotas publikacijose apie du sūnus nužudžiusią Almą Jonaitienę (ir „Lietuvos ryte“, ir „Respublikoje“), *skerdiko* („Lietuvos rytas“) ir *mėsininko* („Respublika“) apibūdinimas taikytas merginą nužudžiusiam kauniečiui Ričardui Ivanovui.

„Lietuvos ryte“ 2008 m. daugiausiai – dvylika – publikacijų buvo skirta Jonaičių istorijai. Klaipėdietės J. Vlasovos kūno paieškos ir jos vyro teismas aprašytas devyniose publikacijose, šiauliečio P. Pečiulio nužudymas – aštuoniose, Škotijoje nužudytos lietuvės Jolantos Blėdaitės istorija – septyniose, Italijoje nužudytos lietuvės Oksano Auškelytės istorija, kaip ir „mėsininko“ R. Ivanovo, – šešiose.

„Respublikoje“ 2008 m. Jonaičių tragedijai buvo skirtos 7 publikacijos, šiauliečio gydytojo tragedijai – keturios, Kauno „mėsininko“, kaip ir Škotijoje nužudytos lietuvės, istorijai – trys, Italijoje nužudytos lietuvės istorijai – viena publikacija.

Taigi, *publikacijas – serialus* dažniau pateikti linkęs „Lietuvos rytas“. Šios istorijos „Lietuvos ryte“, lyginant su „Respublika“, aprašomos gerokai plačiau ir detaliau, iliustruojamos nuotraukomis iš aukų šeimos asmeninio albumo, pateikiama įvykio vietos nuotraukų, kalbinama daugiau šaltinių, yra tendencija pateikti aukos ar kaltinamojo artimųjų komentarus, specialistų (pareigūnų, psichologų, bendruomenės atstovų) komentarus. Nusikaltimų temos „Lietuvos ryto“ skaitytojams pateikiamos ne tik žinutės ar įprasto pasakojimo forma, bet ir kaip reportažas, interviu. Publikacija iliustruojama ne tik nuotraukomis, bet ir žemėlapiais, atskirai išskiriamas skaičius, pabrėžiantis kokią nors istorijos aplinkybę (pavyzdžiui, „36. Tiek įvairių sužalojimų ant nužudytos moters kūno aptiko ekspertai“⁹¹).

Lyginant „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ publikacijų nužudymų tema turinį (šaltinių skaičių, iliustracijų gausą, specialistų komentarų pateikimo dažnumą) darytina prielaida, kad kriminalinių publikacijų rengimui „Lietuvos ryto“ korespondentai skiria daugiau pastangų nei to paties turinio „Respublikos“ publikacijų autoriai, tačiau „Lietuvos ryto“ publikacijos dažnai neatitinka psichologų pateikiamų rekomendacijų, kaip derėtų rašyti kriminalines publikacijas – lakoniškai konstatuojant įvykusį faktą, vengiant emocinio sureikšminimo, neromantizuojant,

91 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Savanoris nusirito iki žmogžudžio*. 2008 m. vasario 29 d., p. 7.

išsamiai neaptariant nužudymo būdo ir priemonių, nedetalizuojant aukos ir kaltinamojo charakteristikų, nevaizduojant situacijos vienpusiškumo (nusikaltimo – kaip išsigelbėjimo)⁹².

5. 2. Pranešimų apie nužudymus dažnumas

Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2008 m. Lietuvoje buvo užfiksuota 78060 įvairių nusikalstamų veikų. Iš jų nužudymų – 301⁹³. Tai sudaro 0,39 % visų nusikalstamų veikų. Sąlyginai nedidelis nužudymų skaičius visų nusikaltimų kontekste rodo, kad su nužudymais kasdienybėje dauguma gyventojų nesuduria, kaip, pavyzdžiui, su vagystėmis. Privачios nuosavybės vagysčių, automobilių vagysčių ir vagysčių iš gyvenamųjų patalpų iš viso užfiksuota 40336⁹⁴ atvejai – tai sudaro 52 % visų 2008 m. užfiksuotų nusikalstamų veikų.

Daugiausiai informacijos apie nužudymų dažnumą, jų ypatumus bei grėsmę tapti aukomis visuomenė gauna iš žiniasklaidos.

Pranešimai apie nusikaltimus žmones domina ne tik todėl, kad patenkintų smalsumą ar potraukį tam, kas uždrausta ir pavojinga. Visuomenė nori žinoti asmeninio saugumo sąlygas visuomenėje, kurioje gyvena⁹⁵.

2008 m. „Lietuvos rytas“ iš viso paskelbė 379, o „Respublika“ 163 publikacijas nužudymų tema. Publikacijų apie nužudymus skaičius „Lietuvos ryte“ daugiau nei du kartus didesnis nei konkuruojančiame leidinyje. Priežasčių, kodėl taip yra, gali būti įvairių, pavyzdžiui, daugiau nei du kartus didesnis „Lietuvos ryto“ korespondentų tinklas šalies regionuose („Lietuvos ryte“ 2005 metų sausio mėnesį regionuose dirbo 21 žurnalistas, „Respublikos“ – 9)⁹⁶.

Tačiau bene daugiausiai įtakos turi redakcijos nuostata, kiek kokių naujienų pateikti. Kriminalinės rubrikos reklamos užsakovams paprastai nėra patrauklios – reklamos užsakovai mieliau sieja reklamuojamą prekę ar paslaugą su greta pateikiama teigiamo turinio informacija. Todėl darytina prielaida, kad kriminalinių naujienų gausa ir pateikimo būdas turi daug įtakos leidinio perkamumui.

Atliktas tyrimas parodė, kad „Lietuvos ryto“ publikacijų apie nužudymus 2008 m. buvo kone ketvirtadaliu daugiau nei nužudymų Lietuvoje apskritai (nužudymų tema rašyta 379 publikacijose, o nužudymų iš viso buvo 301). „Lietuvos ryto“ rubrikose „Aktualijos“, „Užribis“ ir

92 *Savižudybių aptarinėjimas – žalingas*. Lietuvos medicinos kronika, 2009 m. nr. 6 (88), p. 8.

93 VRM: Informatikos ir ryšių departamentas: Statistiniai duomenys už 2008 m. 12 mėnesių [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <

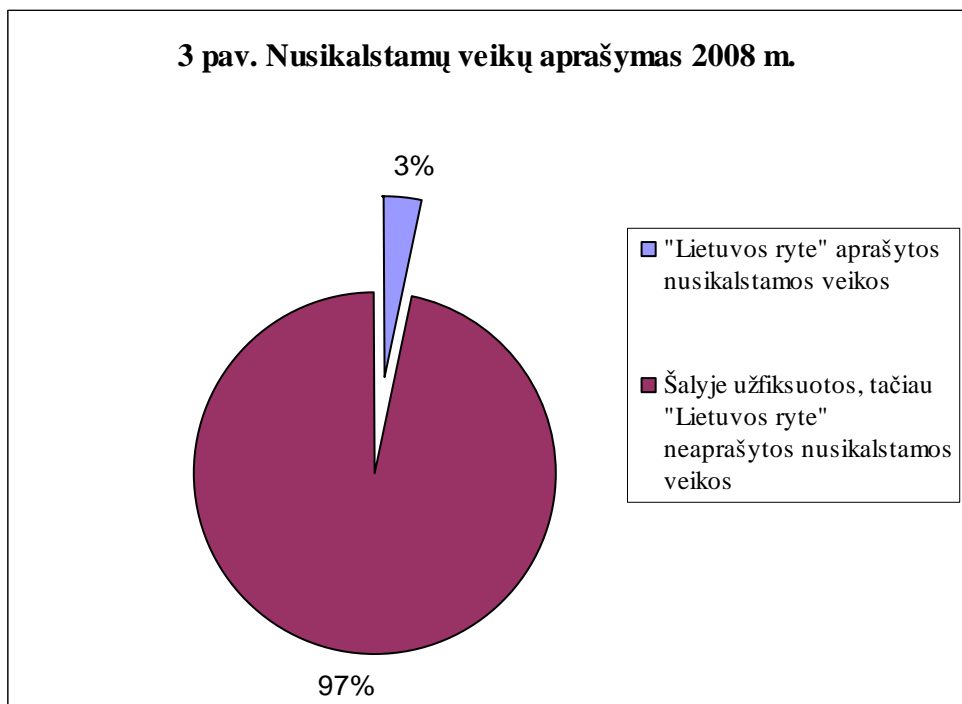
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=8&metai=2008&menuo=12®ionas=0&id3=1 >

94 Ten pat.

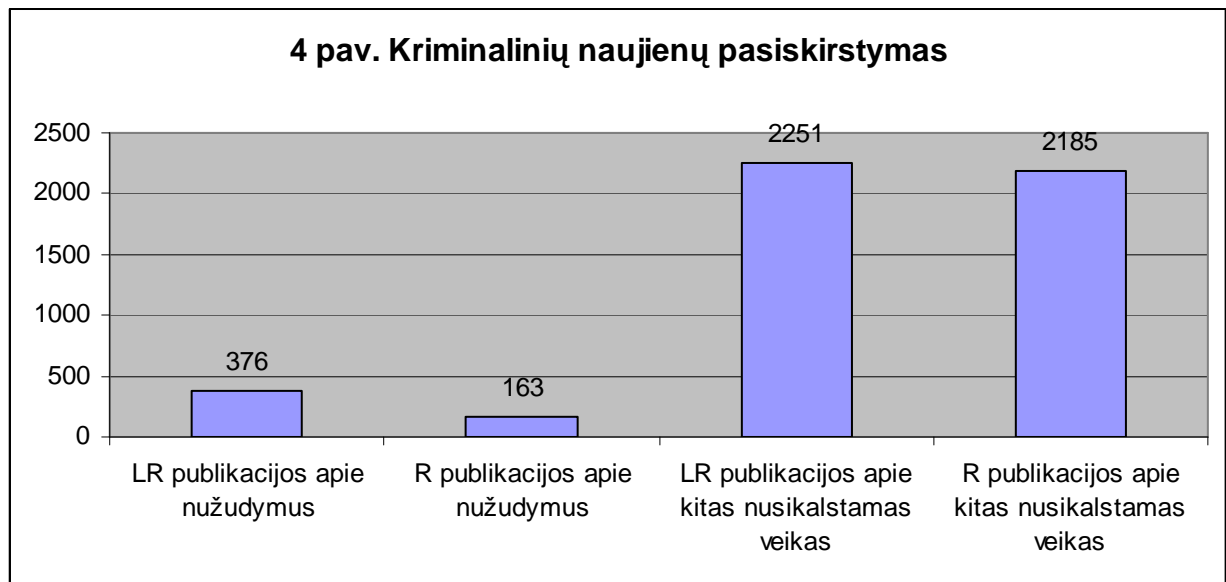
95 DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: 2001. p. 11.

96 VINEVIČIŪTĖ, E. *Periferijos gyvenimo atspindžiai nacionaliniuose dienraščiuose: kriminalai, verslas ir sportas*. „Žurnalistų žinios“, [interaktyvus]. 2005 07 21 [žiūrėta 2009 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://www.bendruomenes.lt/news.php?strid=11791&id=27980> >

„Krašto žinios“ apie įvairias nusikalstamas veikas 2008 m. buvo publikuota 2627 pranešimai. Tai sudaro vos 3,37 % visų šalyje įvykdytų nusikalstamų veikų. Nužudymų tema parengti 379 pranešimai – net 14,4 % visų publikacijų apie nusikalstamas veikas (3 pav.), nors patys nužudymai nesidaro nei pusės procento visų nusikalstamų veikų. Toks realios kriminogeninės situacijos ir žiniasklaidos pateikto nusikaltimų tvarkaraščio neatitikimas iškreipia visuomenės įspūdį apie asmeninio saugumo ribas. Ilgainiui tai gali pasireikšti nerimu ar baime dėl savo saugumo.

„Respublikos“ rubrikose „Lietuva“ ir „Nusikaltimai ir nelaimės“ publikuoti 2348 pranešimai apie nusikalstamas veikas. Juose pranešama apie 3 % visų šalyse įvykdytų nusikaltimų – nežymiai mažiau nei „Lietuvos ryte“. Apie nužudymus ir jų tyrimo eigą rašyta 163 publikacijose – tai sudaro 6,9 % visų publikacijų apie nusikalstamas veikas. „Respublika“ dvigubai mažiau rašo apie nužudymus, nors publikacijų skaičius apie visas nusikalstamas veikas yra beveik toks pats, kaip ir „Lietuvos ryte“.(4 pav.)

Toks kriminalinių naujienų ir publikacijų apie nužudymus santykis dienraščiuose iškreipia kriminogeninės situacijos vaizdą skaitytojo mintyse. Iš pranešimų „Lietuvos ryte“ galima susidaryti įspūdį, kad vidutiniškai net 144 nusikaltimai iš 1000 yra nužudymai, nors iš tiesų vos 4 nusikaltimai iš 1000 yra žmogžudystės.

„Respublikos“ skaitytojas turėtų mažiau išgyventi dėl savo saugumo – jam sudaromas įspūdis, kad iš 1000 nusikaltimų 69 yra žmogžudystės, tačiau realios kriminogeninės situacijos vaizdas šiame leidinyje taip pat gerokai iškreiptas. „Lietuvos rytas“ hiperbolizuoja nužudymų vaizdą daugiau nei 36 kartus („Respublika“ – 17 kartų).

Toks drastiškas publikacijų skirtumas didžiausiuose šalies dienraščiuose rodo, kad išskirtinis dėmesys kriminalinėms naujienoms „Lietuvos ryte“ nėra atsitiktinis. Daroma prielaida, kad daugiau nei tris dešimtis kartų didesnis nei realus kriminogeninės situacijos vaizdas pateikiamas sąmoningai, galbūt siekiant tokia kaina pritraukti skaitytojus, kartu dar labiau didinti leidinio, kaip pateikiančio visą (o ne pusę, kaip „Respublikoje“) informaciją apie šalyje įvykstančius kriminalines naujienas, įvaizdį.

Žurnalistų etikos inspektorius R. Gudaitis kėlė prielaidą, „laikraščius leidžiančioms bendrovėms tokios informacijos skleidimas yra itin pelningas“⁹⁷. Tačiau vien finansiniu interesu paaiškinti ženklų informacijos apie nužudymus skirtumą „Lietuvos ryte“ ir „Respublikoje“ nebūtų logiška. Abu dienraščiai yra privatūs, parduodantys reklamos plotą, turintys komercinės naudos ambicijų ir daugelį metų neslepiantys konkurencijos vienas kitam. Jei vienintelė gausaus nusikaltimų aprašymo priežastis būtų pelno siekimas, greičiausiai, statistiniai duomenys nebūtų tokie skirtingi.

97 Žurnalistų etikos inspektorius 2007 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Seimas. [Vilnius], 2008 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt/docs2/HESXBRVX.PDF> >

Tam daug įtakos turi bendra redakcijos pozicija nužudymų temos atžvilgiu bei kriminalinių temų rengėjų moralinės nuostatos.

Būdamas didžiausiu ir, galbūt, įtaigiausiu viešosios nuomonės formuotojų šalyje, „Lietuvos rytas“ neabejotinai veikia skaitytojų nuomonę apie kriminogeninę šalies situaciją ir kiekvieno iš jų asmeninio saugumo ribas. Tikėtini ilgalaikiai šios informacijos poveikio padariniai – jautrumo sumažėjimas realybėje vykstančiam smurtui, didesnis nužudymų (tam tikrais atvejais) toleravimas, nesaugumo jausmas ar baimės jausmas.

5. 3. Aukų ir kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį

Antraštės ir publikacijos nagrinėtos išskiriant aukas ir kaltinamuosius pagal lytį. Tai padėjo nustatyti, kokį nužudymuose dalyvaujančių vyrų ir moterų santykį pateikia nagrinėjami dienraščiai. Kadangi dalis auditorijos skaito tik antraštes, nesigilindami į publikacijas, antraštės ir publikacijos nagrinėtos atskirai. Antraštės vertintos kaip atskiri vienetai, nesusijusios su kitomis. Aukos ir kaltinamieji pagal lytį antraštėse diferencijuoti neatsižvelgiant į jos publikaciją.

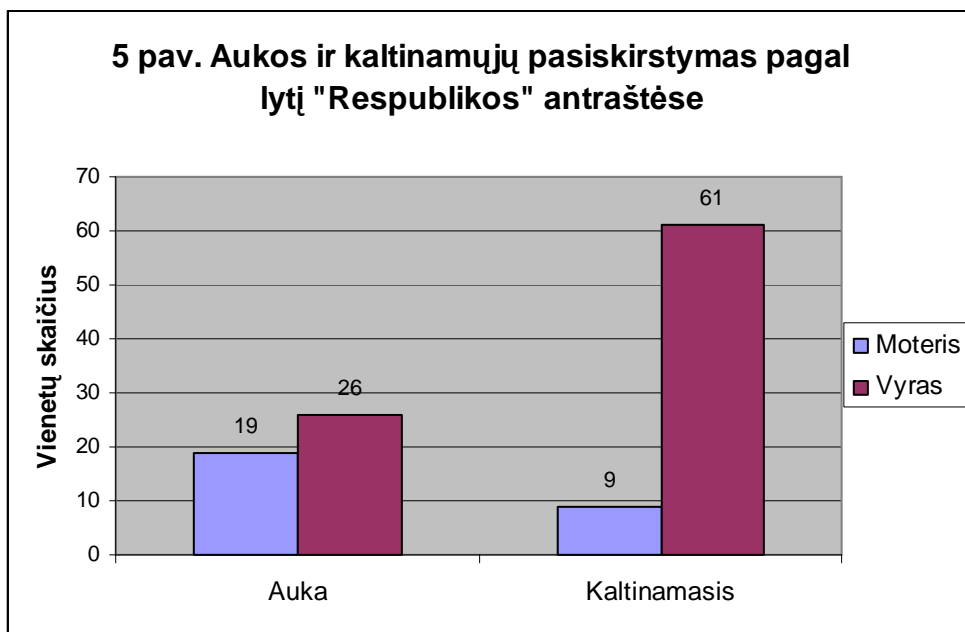
Kai kaltinamasis antraštėje buvo įvardintas kaip „žudikas“, manyta, kad kalbama apie vyriškos lyties nusikaltėlį. Kai įvykio dalyvis buvo apibūdintas kaip „auka“, „kūdikis“, „žmogus“, jis skaičiuotas kaip neįvardintos lyties veikėjas. Prie šios grupės prijungti ir veikėjai, įvardinti kaip grupė, pavyzdžiui, „jaunuoliai“, „žudikai“, „šeima“.

Daugumoje „Respublikos“ antraščių aukos ir kaltinamojo lytis nebuvo įvardinta. Iš 163 „Respublikos“ antraščių aukos lytis buvo įvardinta 41 antraštėje. 26 kartus kaip auka buvo minimas vyras, 19 kartų – moteris.

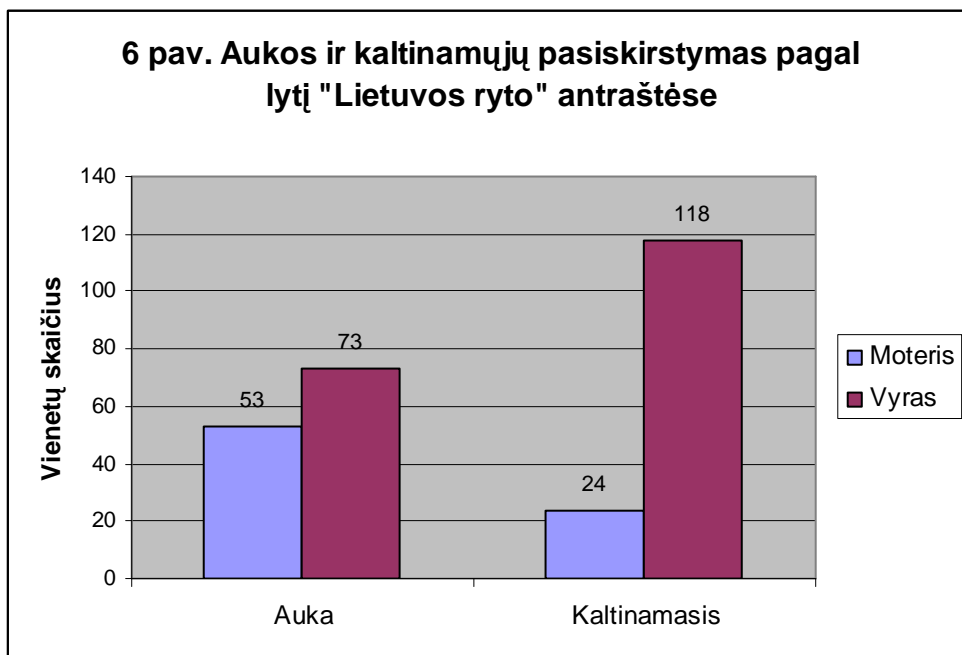
Kaltinamojo lytis buvo įvardinta 70 „Respublikos“ antraščių: 61 kartą galimais nužudymo kaltininkais buvo įvardinti vyrai, 9 kartus – moterys.

Iš 379 išnagrinėtų „Lietuvos ryto“ antraščių, aukos lytis buvo minima 125 antraštėse – įvardintos 53 aukomis tapusios moterys ir 73 vyrai. Kaltinamųjų lytis minėta 140 antraščių – 24 nužudymais įtariamos moterys ir 118 vyrų.

Apie vyrų ir moterų vaidmenį nužudymuose sprendžiant vien iš antraščių, „Respublikos“ skaitytojui pateikiama tokia informacija: aukomis dažniau tampa vyrai (58 % visų atvejų) nei moterys (42 %), tačiau šis skirtumas nėra ženklus. Kaltinamų nužudžius vyrų ir moterų santykis nepalyginamai kontrastingesnis – beveik devyni dešimtadaliai nužudymų įvykdomi vyrų ir tik kiek daugiau nei vienas dešimtadalis – moterų. (5 pav.)

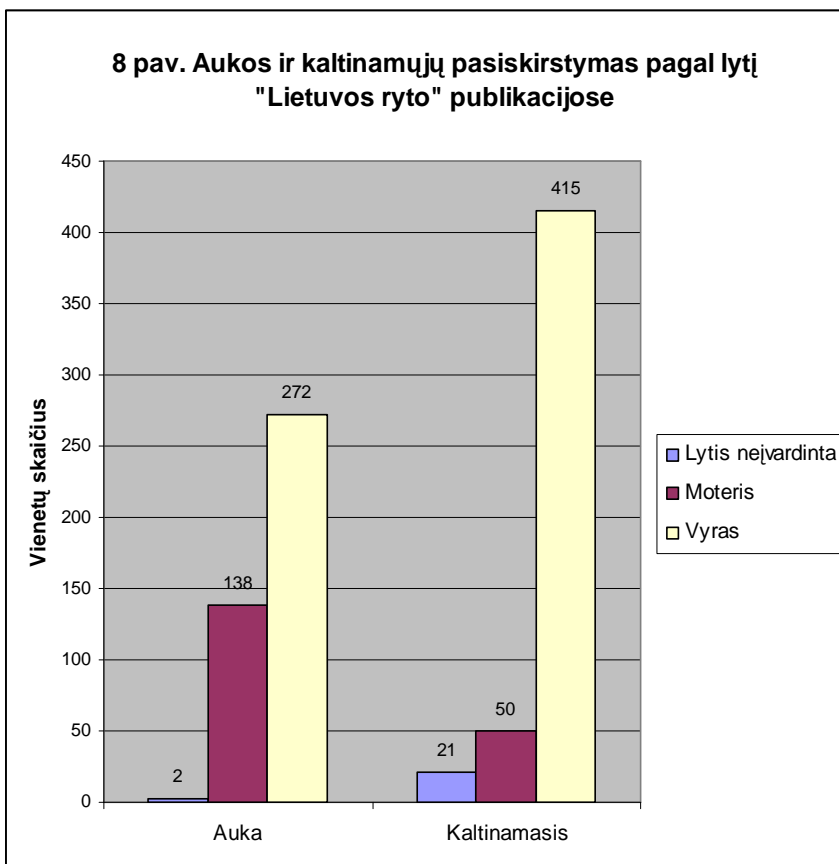
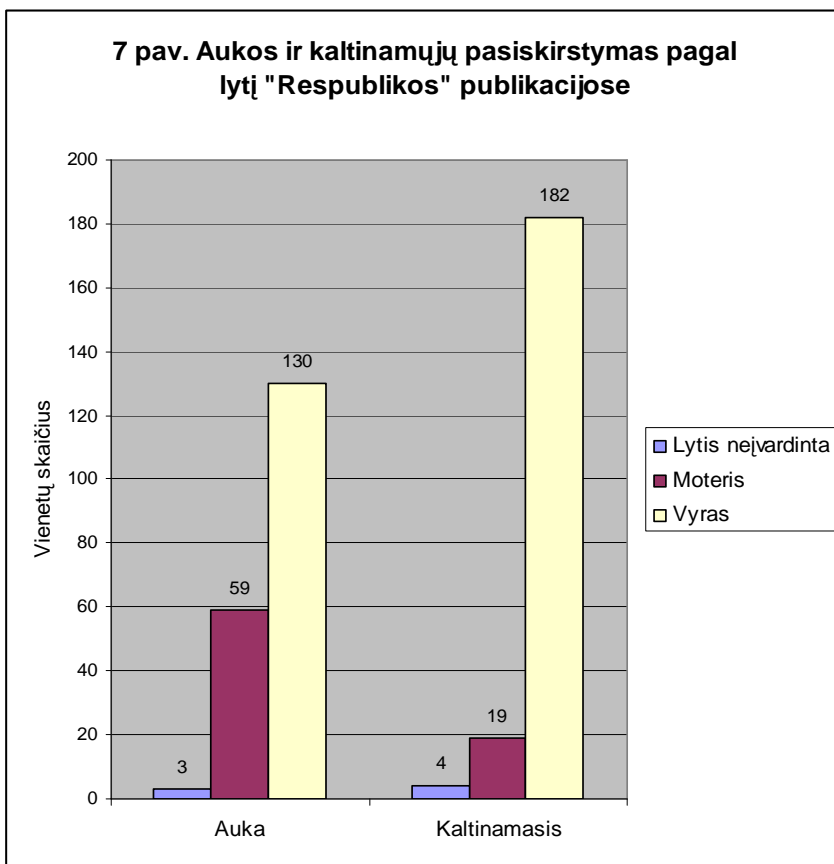
„Lietuvos ryto“ antraštėmis skaitytojui pateikiamas panašus išpūdis. Aukomis tapusių vyrų ir moterų pasiskirstymas kone identiškas. Nužudymų kaltininkėmis „Lietuvos ryte“ moterys įvardintos nežymiai dažniau nei „Respublikoje“ (skirtumas – 4 %), vyrai kaip kaltininkai, atitinkamai, nežymiai rečiau. (6 pav.)

Publikacijų analizė šiuo aspektu parodė, kad ir antraštėse, ir publikacijose nužudymais įtariamų vyrų ir moterų santykis atspindimas panašiai abiejuose dienraščiuose. „Lietuvos ryte“ ir „Respublikoje“ pateikiamas nužudymais įtariamų vyrų ir moterų santykis mažai skiriasi, vadinasi, abiejų dienraščių skaitytojai gauna panašią realybės versiją.

Ženklus neatitikimas pastebimas lyginant antraštėse ir publikacijose pateikiamą aukos portretą. Antraštėmis sudaromas išpūdis, kad žudikų aukomis moterys tampa tik šiek tiek rečiau (skirtumas – 15 %) nei vyrai, nors publikacijos atskleidė kitą tų pačių nusikaltimų versiją – moterys

žudikų aukomis daugiau nei dvigubai rečiau, lyginant su vyrais („Respublikos“ pateikiamas santykis – 68 % vyrų ir 31 % moterų, „Lietuvos ryto“ – 66 % vyrų ir 34 % moterų). (7 ir 8 pav.)

Y. Jewkes *lyties dėsni* kriminalinėse naujienose išskiria kaip vieną labiausiai dominančių skaitytojus. Mokslininkė pastebi, kad pateikiant kriminalines naujienas, aukų ir kaltininkų lytimi linkę manipuliuoti ne tik bulvarinės, bet ir rimtosios visuomenės informavimo priemonės. Moters – aukos akcentavimas didina skaitytojų (moterų) baimę tapti nusikaltimų, ypač seksualinių, aukomis. Šią baimę dar labiau sustiprina greta moters – potencialios aukos – pateikiamas vyro – neišvengiamo smurtautojo – įvaizdis⁹⁸.

Remiantis šia teorija galima daryti prielaidą, kad itin dažnas ir realybei neproporcingas *moters – aukos* akcentavimo dienraščių antraštėse turi tikslą patraukti skaitytojų (moterų) dėmesį, dramatiška antrašte sukelti joms nerimą dėl jų pačių saugumo ir publikacijoje ieškoti būdų, kaip kaip išvengti aukos likimo.

Antraštėmis pateikiamą įspūdį, kad moterys nužudymų aukomis tampa vos rečiau nei vyrai, paneigia ir Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenys. 2008 m. užregistruotos 87 žmogžudystės, kuriose aukomis tapo moterys (26, 52% visų nužudymų), ir 241, kuriose žudikų aukomis tapo vyrai (73, 48% visų nužudymų). Šis pasiskirstymas nežymiai skiriasi nuo žiniasklaidoje pateikiamo kriminogeninės situacijos vaizdo.

Statistikos departamento duomenimis, vyrai nužudymais kaltinami maždaug dešimt kartų dažniau nei moterys. 2005 m. įtarimai nužudžius buvo pareikšti 33 moterims ir 359 vyrams (atitinkamai 9 % ir 91 %), 2006 m. – 28 moterims ir 317 vyrų (atitinkamai 9 % ir 91 %), 2007 m. – 22 moterims ir 284 vyrams (atitinkamai 8 % ir 92 %)⁹⁹.

Darytina išvada, kad abu dienraščiai publikacijomis visuomenei pateikia tikrovę atitinkančią informaciją apie nužudymu kaltinamų asmenų lytį ir jų santykį. Žiniasklaidos *nustatoma dienotvarkė* sutampa su realybe, skaitytojais šiuo aspektu nėra klaidinami.

Apibendrinant galima teigti, jog abiejų dienraščių publikacijose pateikiamas aukų ir kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį atitinka realios kriminogeninės situacijos vaizdą, skirtingai nei tų pačių dienraščių antraštės, nepagrįstai dažnai akcentuojančios *moters - aukos* įvaizdį. Taip elgiamasi siekiant sujaudinti skaitytojas moteris ir įtikinti jas, kas, kad tikimybė tapti nužudymo auka yra didesnė nei atrodytų neskaitant laikraščių.

5. 4. Antraščių pateikimo ypatumai

Didėjančiame informacijos sraute antraštės tampa vis svarbesnės. Dėl laiko stokos ir noro kuo daugiau sužinoti, tipinis skaitytojas nebeskaito visos publikacijos nuo pradžios iki galo – jis

⁹⁸ JEWKES, Yvonne. *Media & Crime*. London, 2004, p. 48 – 49.

⁹⁹ Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2217>> Žiūrėta 2009 m. kovo 15 d.

įpranta gauti informaciją skenuodamas antraštes¹⁰⁰.

Antraščių poveikis skaitytojo nuomonei gali būti didesnis nei visos publikacijos. Straipsnis skaitomas su tokia nuotaika, kokią skaitytojui sukelia antraštė¹⁰¹. Suvokdami antraštės svarbą skaitytojui, jos galią intriguoti ir parduoti leidinį konkurencingoje erdvėje, žurnalistai bei redaktoriai itin daug dėmesio skiria antraščių kūrimui.

Iš pradžių vienintelė antraščių funkcija buvo glaustai pranešti skaitytojui publikacijos esmę, kuri būtų suprantama be platesnio paaiškinimo. Gera antraštė laikyta ta, kurią perskaičius išaiškėdavo publikacijos turinys. Šiuolaikinių laikraščių antraštėmis siekiama ne tik anonsuoti naujieną, bet ir reklamuoti ją¹⁰². Įdomi, neįprasta antraštės formuluotė ir jos pateikimo forma sužadina skaitytojų smalsumą. Pamatęs antraštę žmogus neretai nusprendžia, kurį laikraštį pirkti (jei nėra lojalus vienam leidiniui). Didelis leidinio perkamumas yra įrodymas, kad antraštės buvo paveikios.

„Lietuvos ryto“ skaitytojų auditorija yra beveik du kartus didesnė¹⁰³ nei „Respublikos“, todėl galima daryti prielaidą, jog „Lietuvos ryto“ antraštės turi įtakos didesniai skaitytojų ratui nei konkuruojantis leidinys. Atliekant abiejų leidinių antraščių tyrimą buvo nagrinėtos 379 dienraščio „Lietuvos rytas“ ir 163 dienraščio „Respublika“ publikacijų nužudymų tema antraštės.

Savo forma nei „Lietuvos ryto“, nei „Respublikos“ publikacijų antraštės nėra išskirtinės. Jos pateikiamos didesniu, pajuodintu šriftu, lygiuojamos publikacijos kairėje, išsitenka vienoje eilutėje. Paantraščių šio antraštės neturi.

Kriminaliniams įvykiams aprašyti paprastai naudojamas apverstos piramidės principas, kuomet faktai pateikiami mažėjančios svarbos tvarka. Tokių naujienų pranešimų antraštės yra konkrečios ir funkcionalios, kuriamos akcentuojant daiktavardį ir veiksmažodį, kartu pabrėžiant svarbiausią istorijos detalę¹⁰⁴.

100HYDE, Grant Milnor. *Newspaper Editing – A Manual for Editors, Copyreaders and Students of Newspaper Desk Work*. Read Books, 2007, p. 69.

101 Ten pat.

102 Ten pat, p. 100

103 „TNS Gallup“ duomenimis, 2008 m. pavasarį – rudenį vidutinė „Lietuvos ryto“ auditorija sudarė 18, 03 % (473 tūkst. skaitytojų), „Respublikos“ – 9, 03 % (237 tūkst. skaitytojų). „TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. pavasaris [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-pavasaris> >

„TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. vasara [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.].

Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-vasara> >

„TNS Gallup“ nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. ruduo [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-ruduo> >

104 HYDE, Grant Milnor. *Newspaper Editing – A Manual for Editors, Copyreaders and Students of Newspaper Desk Work*. Read Books, 2007, p. 138.

5. 4. 1. Antraščių akcentai

Žurnalistinio meistriškumo vadovuose skiriami keturi etapai, kaip kuriamos antraštės publikacijai apie konkretų įvykį (ne apie reiškinį, kada paliečiama daug istorijos aspektų):

- Išskiriama pati svarbiausią istorijos detalė;
- Antraštėje akcentuojama būtent ši detalė;
- Išsirenkamas antras svarbiausias faktas;
- Jis akcentuojamas paantraštėje, siejant su pirmuoju faktu. Jei paantraštės nėra, abu faktai gali būti apjungiami antraštėje¹⁰⁵.

Nagrinėjamų „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ pranešimų antraštės dažniausiai sudaromos akcentuojant įvykio detalę – nužudymo būdą (*kaip?*), aukos ir nusikaltėlio ryšį (*kas ką?*), motyvą (*kodėl?*), atlygį už nusikaltimą (*kokios pasekmės?*) ar išskirtinę, intriguojančią, neįprastą aplinkybę (*vieta, laikas, aukos ar nusikaltėlio charakteristikos, bylos eiga ir pan.*). Taip sudaroma apie 80 % ir vieno, ir kito leidinių antraščių. Dvi įvykio detalės pabrėžiamos mažiau nei penktadalyje visų „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ antraščių. Vienoje „Lietuvos ryto“ ir dviejose „Respublikoje“ antraštėse buvo pabrėžiamos trys įvykio detalės.

Dažniausiai abiejų leidinių antraštėse akcentuojamas įvykio išskirtinumas (netikėtumas, naujumas, dramatiškumas). „Lietuvos ryto“ antraštėse įvykio išskirtinumas buvo akcentuotas 186 kartus – tai sudaro 49 % visų tirtų antraščių akcentų. „Respublikos“ antraštėse įvykio išskirtinumas pabrėžtas 91 kartą (46 %).

Dažnai „Lietuvos rytas“ antraštėse akcentuoja nužudymo būdą (91 kartas – 24%) ir nužudymo motyvą (44 kartai – 11%), tačiau atlygį už nusikaltimą – itin retai (15 kartų – 4%).

„Respublikoje“ nužudymo būdas (27 kartai – 14%) ir motyvas (20 kartų – 10%) yra akcentuojami dažniau nei atlygis už nusikaltimą (30 kartų – 15%), tačiau šis skirtumas gerokai mažesnis nei „Lietuvos ryte“.

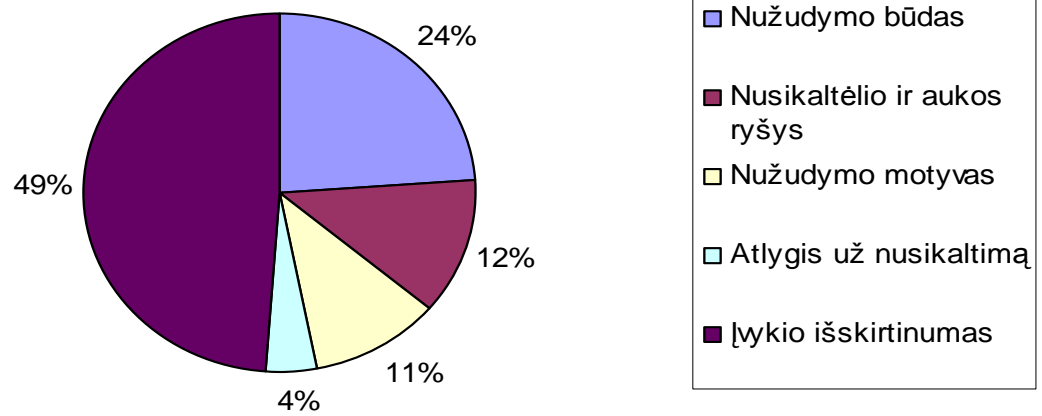
„Respublikos“ nuostata dažniau antraštėse akcentuoti atlygį už nusikaltimą yra sveikintina. Kai pabrėžiama, kad nusikaltimas neliko nenubaustas, mažėja socialinio išmokymo tikimybė. Baudžiamas smurtas yra mažiau imituojamas nei smurtas, už kurį nebaudžiama¹⁰⁶.

Dramatiškumo antraštėms suteikiantis aukos ir nusikaltėlio ryšio akcentas nežymiai didesnis „Respublikoje“ (30 kartų – 15%). „Lietuvos ryte“ tai buvo akcentuojama 47 kartus (12%). (9 ir 10 pav.)

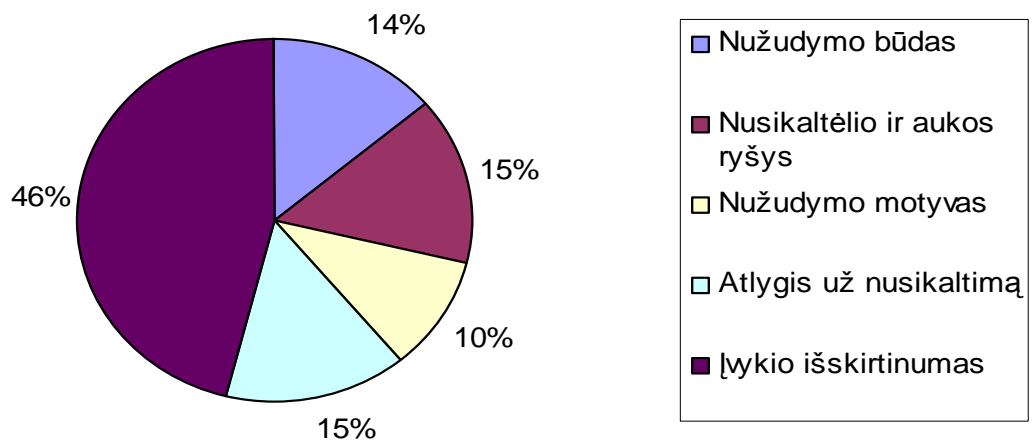
105 SAXENA, Sunil. *Headline writing*. SAGE, 2005, p. 65.

106 KIŠKIS, Alfredas. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija... p. 43 – 44.

9 pav. Antraščių akcentai „Lietuvos ryte“

10 pav. Antraščių akcentai „Respublikoje“

Atskirtai buvo skaičiuoti akcentų deriniai antraštėse. Išnagrinėjus juos paaiškėjo, kad „Lietuvos ryte“ dažniausiai pabrėžiamas nužudymo būdas bei nusikaltėlio ir aukos ryšys (*ką ir kaip nužudė?*). Tokių antraščių 2008 m. šiame dienraštyje buvo 23 (6, 1% visų antraščių apie nužudymus). Kiti akcentų deriniai taip pat naudojami, tačiau rečiau: nužudymo būdas ir nužudymo motyvas (*kaip ir už ką nužudė?*) – sudaro 2, 3%, nužudymo būdas ir įvykio išskirtinumas (*kaip ir kuo neįprastai?*) – 2, 1%, nusikaltėlio ir aukos ryšys, ir atlygis už nusikaltimą (*kas ką ir kokios pasekmės?*).

„Respublikoje“ dažniausias nusikaltėlio ir aukos ryšio, bei atlygio už nusikaltimą (*kas ką ir kokios pasekmės?*) ir įvykio išskirtinumo bei atlygio už nusikaltimą derinys (*kuo neįprastas ir*

kokios pasekmes?). Tai sudaro po 3,7% visų antraščių apie nužudymus. Šiek tiek mažiau naudotas nužudymo būdo bei nusikaltėlio ir aukos ryšio (*kaip ir kas ką?*) ir nužudymo būdo bei motyvo (*kaip ir už ką?*) derinys (atitinkamai 3, 1% ir 2, 5%). (11 pav.)

11 pav.

Eil. nr	Antraštės akcentai	„Lietuvos rytas“	„Respublika“
1	Nužudymo būdas	45 (11,9%)	12 (7,4 %)
2	Nužudymo būdas ir nusikaltėlio ir aukos ryšys	23 (6,1 %)	4 (2,5 %)
3	Nužudymo būdas ir nužudymo motyvas	9(2,3 %)	5 (3,1 %)
4	Nužudymo būdas ir atlygis už nusikaltimą	8 (2,1 %)	2 (1,2 %)
5	Nužudymo būdas ir įvykio išskirtinumas	5 (1,4 %)	1 (0,6 %)
6	Nusikaltėlio ir aukos ryšys	14 (3,7 %)	14 (8,6 %)
7	Nusikaltėlio ir aukos ryšys ir nužudymo motyvas	1 (0,3 %)	2 (1,2 %)
8	Nusikaltėlio ir aukos ryšys ir atlygis už nusikaltimą	7 (1,9 %)	6 (3,7 %)
9	Nusikaltėlio ir aukos ryšys ir įvykio išskirtinumas	1 (0,3 %)	2 (1,2 %)
10	Nužudymo motyvas	31 (8,2 %)	10 (6,1 %)
11	Nužudymo motyvas ir atlygis už nusikaltimą	1 (0,3 %)	0
12	Nužudymo motyvas ir įvykio išskirtinumas	1 (0,3 %)	2 (1,2 %)
13	Atlygis už nusikaltimą	53 (14 %)	16 (9,8 %)
14	Atlygis už nusikaltimą ir įvykio išskirtinumas	3 (0,8 %)	6 (3,7 %)
15	Įvykio išskirtinumas	176 (46,6%)	79 (48,5 %)
16	Nužudymo būdas, aukos ir nusikaltėlio ryšys, įvykio išskirtinumas	0	1 (0,6 %)
17	Nužudymo būdas, atlygis už nusikaltimą ir aukos ir nusikaltėlio ryšys	0	1 (0,6 %)
18	Nužudymo būdas, aukos ir nusikaltėlio ryšys, nusikaltimo motyvas	1 (0,3 %)	0

Tyrimas parodė, kad išskirdami pagrindinį antraščių akcentą „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ remiasi panašia logika. Nors vieno ir kito leidinio nagrinėtų publikacijų skaičius skiriasi, tendencijos panašios – praktiškai, kas antroje pabrėžiama, kuo įvykdytas nusikaltimas išsiskiria iš kitų.

Iš pradžių tikėtina tokio antraščių formavimo sėkmė – auditorijos smalsumą kursto tai, kas jiems dar nežinoma. Tačiau kaskart gaunama kriminalinio turinio informacija mažina skaitytojo jautrumą žiniasklaidoje pateikiamam (kartu, ir realybėje vykstančiam smurtui)¹⁰⁷. Norėdami sudominti tokį skaitytoją, antraščių kūrėjai turės dėti dar daugiau pastangų. Taip žiniasklaidos darbuotojams kyla grėsmė patekti į pačių paspėstus spąstus.

Tikėtina nuolatinio kriminalinių naujienų dramatinizavimo pasekmė žiniasklaidai –

¹⁰⁷ SPARKS, Glenn; G., SPARKS, Cheri, W. *Effects of Media Violence...* p. 279.

subulvarėjimas. Skaitytojui – nebeprisitaikėjimas šokiruoti siekiančia ir kriminalinio turinio informaciją dirbtinai dramatiniai žiniasklaidos priemone.

Nužudymo būdo kaip akcento pasirinkimas ketvirtadalyje visų „Lietuvos ryto“ antraščių antraštėje didina socialinio išmokymo tikimybę, ypač, jei ateityje šis išmokymas bus pastiprintas neadekvačiu nusikaltimo vertinimu, pateisinimu¹⁰⁸.

Bausmės už nusikaltimą akcentavimas tiek antraštėse, tiek publikacijose žiniasklaidos teoretikų vertintinas teigiamai, nes smurtavimo atvejai, už kuriuos kaltininkas sulaukia bausmės, yra mažiau imituojami¹⁰⁹. Tačiau „Lietuvos rytas“ atlygį už nusikaltimą antraštėse akcentuoja itin retai – tokios antraštės sudaro vos 4% visų šio dienraščio antraščių kriminaline tema. „Respublikoje“ bausmė už nusikaltimą pabrėžiama 15% visų antraščių.

5. 4. 2. Antraščių pateikimo tonas

„Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ pranešimai nužudymų tema buvo suskirstyti į keturias grupes pagal pateikimo toną. Skirtas *neutralus, dramatiškas, ironizuojantis* ir *metaforiškas* tonas, remiantis Dabartinės lietuvių kalbos žodyno pateiktais šių sąvokų apibrėžimais: *neutralus*¹¹⁰ – neturintis nei teigiamo, nei neigiamo krūvio, *dramatiškas*¹¹¹ – pasižymintis aplinkybių sunkumu, įtempta padėtimi, sukrečiantis, *ironizuojantis*¹¹² – sąmojingai pajuokiantis, kai žodžiai vartojami priešinga, atvirkščia reikšme, *metaforiškas*¹¹³ – vartojamas perkeltine reikšme, grindžiamas panašumu, paslėptas palyginimas.

Neutralaus tono antraščių santykiu „Lietuvos rytas“ 13 % lenkia „Respubliką“. Neutralaus turinio antraštės abiejuose leidiniuose dažniausiai būna greta žinutės žanro publikacijų, parengtų pagal naujienų agentūros pranešimus, neilustruotų. Metaforiškų antraščių „Respublikoje“ 2 % mažiau nei „Lietuvos ryte“.

Daugiausiai antraščių (238; 63 %) dienraštyje „Lietuvos rytas“ pateikiama dramatišku tonu (pavyzdžiui, „*Suimtas savo žmoną palaidojęs vyras*“, „*Pranešė apie žmogžudystę ir tapo įtariamąja*“, „*Kaimo žmonės stojo ginti jaunojo žudiko*“), perpus mažiau (114; 30 %) – neutraliu (pavyzdžiui, „*Rado lavoną*“, „*Nužudė pensininę*“, „*Žudikus surado greitai*“). Metaforiškai (pavyzdžiui, „*Kapas miške nutraukė gyvanašlio spektaklį*“, „*Seną vilką papjovė jauni banditų gaujos nariai*“, „*Pasmerktosios kelias: iš duobės – į bedugnę*“) ir ironiškai (pavyzdžiui, „*Įkalintas skerdikas dedasi rašytoju*“, „*Jaunas vyras už gročių apie masažą galės tik pasvajoti*“, „*Padarytas klaidas žudikas galės skaičiuoti kalėjime*“) pateikiamų antraščių nedaug – atitinkamai 13 (3 %) ir

108 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication...* p. 28.

109 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija...* p. 43 – 44.

110 Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, IV leidimas, 2000, p. 423.

111 Ten pat, p. 129.

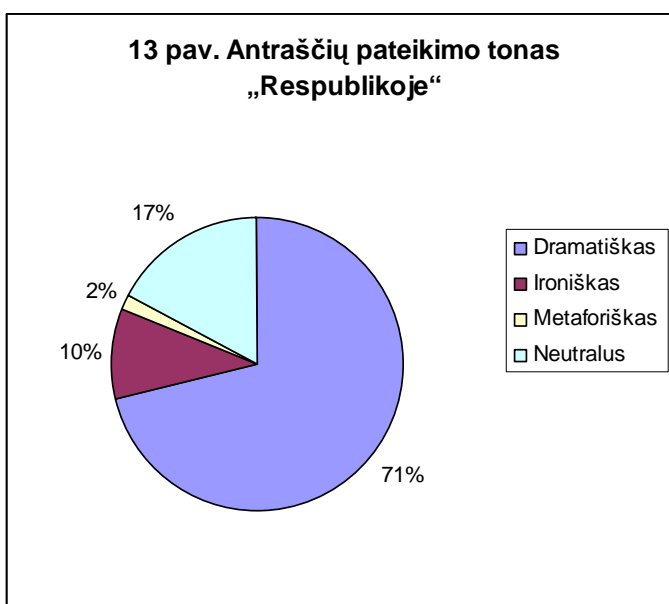
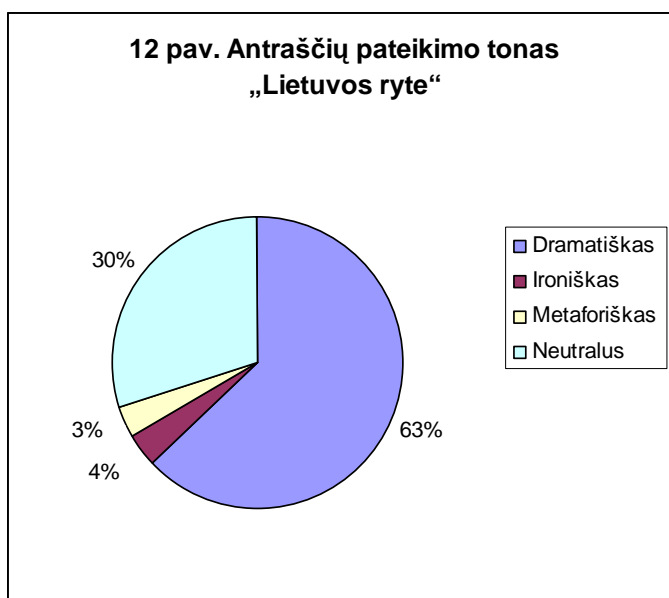
112 Ten pat, p. 218.

113 Ten pat, p. 394.

14 (4 %).

„Respublikoje“ taip pat didžioji dalis visų publikacijų (116; 71 %) pateikiamos dramatiškai (pavyzdžiui, „Benamį suspardė dėl cigarečių“, „Smurtautojas nutildytas amžiams“, „Tualete pagimdyta mažylė neišgyveno“), neutraliai (pavyzdžiui, „Nužudyti du žmonės“, „Žudikas keliauja į pataisos namus“, „Įtariamieji prakalbo“) – keturis kartus mažiau (28; 17 %), ironiškai (pavyzdžiui, „Cirkas: recidyvistą „užgraužė sąžinė“, „Penki įtariamieji „nieko nematė“, „Šiaulių „Zamolskis“ – simulantas“) – 16 (10 %), metaforiškai (pavyzdžiui, „Nusikaltimą trejus metus slėpė miškas“, „Sunki sūnaus ranka“, „Žemaičių karą užbaigė teismas“) – 3 (2 %).

Dramatiško tono antraščių „Respublikoje“ 8 % daugiau nei „Lietuvos ryte“, kaip ir ironiško tono antraščių – 6 % daugiau. Pastarosios „Respublikoje“ itin išsiskiria iš kito tipo antraščių, yra subjektyvios, tiesmukos, dažnai jose naudojamos kabutės. (12 ir 13 pav.)

Dramatiško atspalvio antraščių gausa rodo, kad abu dienraščiai pirmiausiai apeliuoja į

skaitytojų jausmus, siekia juos paveikti emociškai. Kriminálních įvykių dramatinavimas auditorijai – tarsi stiprus signalas, išpėjantis apie toje pačioje socialinėje aplinkoje, kurioje gyvena, vystančias negeroves. Nuolatinis kriminalinių naujienų dramatinavimas antraštėse gali sudaryti išpūdį, kad teisėsaugos sistema veikia neefektyviai, nusikalstamumas – šokiruojantis ir nesuvaldomas, net jei publikacijoje būtų pranešama apie sėkmingą pareigūnų darbą tiriant vieną ar kitą nusikaltimą.

Akivaizdu, kad formuodami antraštes, mažiausiai susimąstoma, kokį poveikį tai gali turėti. Tai rodo žiniasklaidos nebrandumą ir neetiškumą skaitytojų atžvilgiu. Ilgainiui manipuliavimas skaitytojų emocijomis ir neadekvartus įvykių dramatinavimas lemia nepasitikėjimą ne tik konkrečia žiniasklaidos priemone, net žiniasklaida apskritai.

5. 4. 3. Veiksmažodžių, daiktavardžių ir būdvardžių vaidmuo antraštėse

Antraštėse naudojamų veiksmažodžių analizė parodė, kad „Lietuvos rytas“ labiau nei „Respublika“ linkęs detalizuoti nužudymo būdus. Dažniausiai vartoti veiksmažodžiai „nužudė“ (31 kartą; 33 % visų „Lietuvos ryto“ antraštėse vartotų veiksmažodžių nužudymo aplinkybėms įvardinti), „nudūrė“ (13 kartų; 13 %), „užkapojo“ (8 kartus; 8 %), „užmušė“ (7 kartus; 7 %), „subadė“ (5 kartus; 5 %), kiti nužudymo aplinkybes įvardijantys veiksmažodžiai antraštės naudoti po 1 - 4 kartus (jie sudaro likusius 34 %). Iš viso „Lietuvos ryto“ antraštėse buvo pavartoti 97 veiksmažodžiai nužudymo aplinkybėms įvardinti.

„Respublikos“ antraštėse veiksmažodžių, nusakančių nužudymo aplinkybes, naudojama keturis kartus mažiau (23 kartai). Šiame dienraštyje taip pat dažniausiai vartojamas veiksmažodis „nužudė“ (7 kartus), po du kartus vartoti veiksmažodžiai „suvarpė“, „šovė“, „nepasidalino“. Kiti dešimt veiksmažodžių vartoti po vieną kartą. (8 pav.)

Psichologai tokį nužudymų detalizavimą vertina neigiamai. Tai sukelia grėsmę skaitytojams tapti mažiau jautriems realybėje vykstančiam smurtui. Viešosios informacijos rengėjams siūloma kuo mažiau detalizuoti nusikaltimą – tiesiog lakoniškai konstatuoti įvykusį faktą. Kiekvieną iš agresiją kurstančių ir skaitytojų jautrumą ilgainiui mažinančių veiksmažodžių nagrinėjamuose dienraščiuose pakeitus kur kas mažesnę emocijų krūvį turinčiu žodžiu *incidentas* pranešimo vertė nesumenktų (apie įvykį būtų pranešta), tačiau informacija taptų mažiau sensacinga.

Antraštėse naudotų daiktavardžių analizė parodė, kad nusikaltimo faktas ir įvykio detalės „Lietuvos ryte“ daiktavardžiais buvo išreikšti 69 kartus. Dažniausiai minėtas *žmogžudystės* (14 kartų), *nužudymo* (13 kartų), *mirties* (11 kartų) ir *žudynių* (7 kartus) faktas. „Respublikoje“ tokių daiktavardžių mažiau nei tris kartus. Dažniausiai taip pat minėtas *nužudymo* (8 kartus), *žmogžudystės* (3 kartus) ir *mirties* (4 kartus) faktas.

Nužudymo priežastį antraštėse „Lietuvos rytas“ linkęs detalizuoti, dramatinuoti, net

romantizuoti sugretinant nužudymo faktą su meilė, aistra, linksmybėmis. Nužudymo priežastis šiame leidinyje antraštėse daiktavardžiais buvo išreikšta 41 kartą. Skaitant tokias antraštes gali susidaryti įspūdis, kad daugiausiai nužudymų įvykdoma dėl pamintų principų – tokia priežastis buvo įvardinta 15 antraščių. Šiek tiek mažiau akcentuoti materialiniai sumetimai kaip nužudymo priežastis (10 antraščių). Dažniausiai šios antraštės atskleisdavo nužudymo absurdiškumą, pabrėžiant gyvybės ir menkaverčio grobio kontrastą (pvz, „Pensininko gyvybės kaina – tik dvidešimt litų“, „Vyrą nužudė dėl lašinių“, „Nužmogėjo: mopedas – vertingesnis už gyvybę“ ir kitos).

Neblaivaus proto kaip nusikaltimų priežasties akcentavimas turi didaktinio poveikio ir gali teigiamai paveikti skaitytojus, parodyti, kuo gali baigtis besaikis alkoholio ar kitų svaiginančių medžiagų vartojimas (remiantis *socialinio pažinimo teorija*¹¹⁴). Dažniausiai akcentuotos išgertuvės (4 antraštės).

Žiniasklaidos psichologai pabrėžia mirties romantizavimo pavojų, tačiau šio įspėjimo „Lietuvos ryte“ menkai paisoma (pavyzdžiui, „Nuteistas iš pavydo savo draugę nužudęs vyriškis“, „Įkliuvęs žudikas prabilo apie meilės istoriją“ ir kt). Dažniausias motyvas, šiuo atveju, ir „Lietuvos ryte“, ir „Respublikoje“ – *pavydas*. (9 ir 10 pav.)

9 pav. Nužudymo priežastis apibūdinančių daiktavardžių naudojimas „Lietuvos ryto“ antraštėse							
Materialūs sumetimai		Principai		Jausmai		Neblaivus protas	
Skola	4	Įžaidimas	3	Aistra	1	Išgertuvės	4
Pinigai	1	Pažadai	1	Pavydas	3	Puota	2
Mopedas	1	Barnis	1	Skyrybos	1	Girtavimas	1
Milijonas	1	Kerštas	1	Meilės istorija	1	Svaigalai	1
Lašiniai	1	Pyktis	1	Jausmai	1	Linksmybės	1
20 litų	1	Ginčas	2				
500 litų	1	Konfliktas	1				
		Kivirčiai	1				
		Ginklas	3				
		Kirčiai	1				
Iš viso:	10		15		7		9

10 pav. Nužudymo priežastis apibūdinančių daiktavardžių naudojimas „Respublikos“ antraštėse							
Materialūs sumetimai		Principai		Jausmai		Neblaivus protas	
Turtas	1	Konfliktas	2	Pavydas	3	Alkoholis	1
Motorolis	1	Kivirčas	1	Jausmai	1		
Milijonas	1						
Cigaretės	1						
Iš viso:	4		3		4		1

Abiejų leidinių antraštėse nužudymo būdas dažniausiai įvardijami *smūgis* („Lietuvos rytas“ - 19 kartų, „Respublika“ - 1 kartas), *šūvis* (atitinkamai 6 ir 9 antraštės), ir *dūris* (atitinkamai 15 ir 2 antraštės).

„Lietuvos ryto“ antraštėse dažna nuoroda į ginklą – tai sudaro 23 % visų daiktavardžių,

114 HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication...* p. 28.

įvardijančių nužudymo aplinkybes. Dažniausiai minėtas *peilis* (13 antraščių), *kulka* (5 antraštės), kiti ginklai – žarsteklis, ramentas, šukė, statybinės kabės ir kiti (1 – 2 antraštėse). „Respublikoje“ minėtini du nužudymo įrankiai – *šratas* (3 antraštės) ir *kulka* (1 antraštė).

Būdvardžių antraštėse taip pat daugiau pateikia „Lietuvos rytas“ nei „Respublika“. Iš viso „Lietuvos ryto“ antraštėse buvo vartoti septyniolika skirtingų būdvardžių. Dažniausiai pasitaikantis – būdvardis *mirtinas*. Jis vartotas 35 kartus – buvo kone kas dešimtoje antraštėje.

Tai rodo, kad dienraščio antraštės siekiama konstruoti kuo dramatiškesnes, pabrėžiant tragišką įvykio baigtį.

Kiti būdvardžiai vartoti rečiau: *žiaurus* – 6 kartus), *šiurpus*, *kruvinas* – po 4 kartus, *kraupus* – 3 kartus, *mįslingas*, *girtas*, *negyvas*, *dvigubas* – po 2 kartus, *šaltakraujis*, *pražūtingas*, *baisus*, *lemtingas*, *pavojingas*, *pavydus* – po 1 kartą.

Šie išvardinti būdvardžiai, sudarantys didžiąją daugumą visų vartotų „Lietuvos ryto“ antraštėse, yra neigiamo atspalvio, todėl taip suvokiama ir visa antraštė.

Dveiose iš 379 antraščių vartoti būdvardžiai *aistringas* ir *linksmas* (po 1 kartą). Kriminalinio turinio antraštėse šiais būdvardžiais buvo pabrėžiamas nusikaltimo aplinkybių kontrastingumas („Aistringi, pavydūs, pavojingi“, „Linksmos pensininkų puotos baigėsi šiurpia tragedija“).

„Respublikos“ antraštėse iš viso aptikti aštuoni skirtingi būdvardžiai. Dažniausiai (po 3 kartus) minėti žodžiai *mirtinas* ir *kraupus*. Po du kartus antraštėse minėti būdvardžiai *žiaurus* ir *kruvinas*, po kartą – *mįslingas*, *šiurpus*, *paslaptingas* ir *pavojingas*.

Apibendrinant galima teigti, kad „Lietuvos ryto“ žodynas kuriant antraštes yra įvairesnis nei „Respublikos“, tačiau apibūdindami kriminalinių naujienų antraštes psichologai pabrėžia lakoniškumo, neutralumo, paprastumo siekį.

„Lietuvos rytas“ labiau nei „Respublika“ antraštėse linkęs detalizuoti nužudymo būdus, dramatinuoti įvykius pateikiant stipraus emocinio krūvio būdvardžius „mirtinas“, „žiaurus“, „kraupus“. Jie suteikia neigiamo atspalvio ne tik antraštei – publikacija skaitoma su tokia nuotaika, kokią skaitytojui sukelia antraštė.

5. 5. Nužudymo aplinkybių detalizavimas

Kriminalinių publikacijų turinys ir galimas jo poveikis skaitytojams kelia psichologų, žiniasklaidos savitvarkos bei įstatymų sergėtojų susirūpinimą.

LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme teigiama, kad fizinio ar psichinio smurto vaizdavimas (detalus žmonių, gyvūnų žudymo, žalojimo ar kankinimo vaizdavimas, vandalizmas, teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar

žiaurumu) daro neigiamą poveikį fiziniam, protiniam ar doroviniam nepilnamečių vystymuisi¹¹⁵.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, reguliuojantis profesinę etiką visuomenės informavimo srityje, pabrėžia žurnalisto atsakomybę už smurtinės informacijos pateikimą¹¹⁶. Kodekse nurodoma, kaip parengti informaciją apie nusikaltimus ir nelaimės, kad ji neturėtų neigiamo poveikio skaitytojui.

Pateikiant informaciją apie nusikalstamas veikas, nelaimingus atsitikimus ir kitokius atvejus, kai asmenims padaroma turtinė ar neturtinė žala, privalu stengtis nesukelti nukentėjusiam ir nekaltam asmeniui papildomų išgyvenimų ir kančių (21 straipsnis). Žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti žinių apie šeimyninius konfliktus, nebent tie asmenys užima visuomenėje reikšmingas pareigas, pretenduoja jas užimti arba tokias žinias skelbti yra viešasis interesas (46 straipsnis). Nevalia piktnaudžiauti katastrofų, avarių, mirties, smurto ar agresijos vaizdais, kurie gali žėisti ten atvaizduojamų asmenų ar jų artimųjų jausmus bei skaitytojų ir žiūrovų jautrumą (47 straipsnis).

Psichologai rekomenduoja lakoniškai konstatuoti įvykusį faktą, vengiant emocinio sureikšminimo, neromantizuojant, išsamiai neaptariant nužudymo būdo ir priemonių¹¹⁷.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos užsakymu atlikto kasdienio spaudos stebėjimo¹¹⁸ išvados skelbė, kad dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ daugiausiai rašoma apie nusikaltimus ir smurtą. Per mėnesių kiekviename iš šių leidinių aptikta maždaug po 20 pavyzdžių, kuriuose smulkiai aprašomi nužudymai, tėvų arba sugyventinių, rečiau – mamų ar senelių smurto prieš vaikus, nužudymo atvejai¹¹⁹.

Atlikta 2008 m. dienraščių „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ publikacijų apie nužudymus analizė parodė, kad abiejuose dienraščiuose nevengiama nužudymų detalizavimo, įvykių dramatinizavimo. Akivaizdu, kad publikacijos rengiamos visiškai neatsižvelgiant į žiniasklaidos reguliavimo ir savitvarkos priemonių skelbiamas normas.

Susistemintos ir detaliau aptartos ne visos, o dalis nagrinėtų dienraščių straipsnių apie nužudymus. Pasirinktos 38 „Lietuvos rytas“ ir 12 „Respublika“ publikacijų, iš kitų išsiskyrusios piktnaudžiavimu smurto ir agresijos apraiškomis, neetiškumu, nejautrumu aukos artimųjų atžvilgiu. Kitos publikacijos šiuo aspektu nenagrinėtos remiantis J. Katz'o išvadą, kad kriminalinio pobūdžio

115 *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas...*

116 Priimtas 1996 m. kovo 25 d. žiniasklaidos specialistų susirinkime. Šiuo metu galioja nauja Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcija, priimta 2005 m. balandio 15 d.

117 *Savižudybių aptarinėjimas – žalingas*. Lietuvos medicinos kronika... p. 8.

118 Analizuota nacionalinių, specializuotų leidinių ir regioninės spaudos informacija ir vaizdinė medžiaga, susijusi su prievarta, smurtu, erotika, seksu, kriminaliniais nusikaltimais ir ekstremalia veikla, galinčia daryti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį nepilnamečiams. Nagrinėtos 73 publikacijos ir greta pateikiamos iliustracijos, spaudoje pasirodžiusios 2006 m. rugsėjo 1 – 30 d.

119 KAUNAITĖ, Karolina. *Gyvenimo mokykla – laikraščių puslapiuose* [interaktyvus]. www.kontrastai.lt, 2007 m. sausio 3 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kontrastai.lt/?p=143>>

pranešimų turinys yra pasikartojantis¹²⁰ – būtinai pranešama, *kas, ką ir dėl ko* nužudė, dažnai nurodoma, kokia bausmė gresia už įvykdytą nusikaltimą, skirtingose istorijose atsikartoja tie patys nužudymo įrankiai, aplinkybės, net motyvai. Tokios išvados mokslininkas priėjo ištyręs apie 550 laikraščiuose „New York Times“ ir „Newsday“ publikuotų istorijų, kuriose buvo rašoma apie maždaug 200 skirtingų nusikaltimų.

Išanalizavus tyrimui pasirinktas „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ publikacijas išskirti šeši nužudymų detalizavimo tipai:

- smurtavimo prieš nužudant aprašymas;
- mirties momento fiksavimas;
- aukos išvaizdos detalizavimas;
- nusikaltėlio elgesio iškart po nužudymo aprašymas;
- nužudymo būdo aprašymas;
- antraplanių nusikaltimo detalių akcentavimas.

Abiejuose leidiniuose dažniausiai akcentuotas smurtavimas prieš nužudant („Lietuvos ryte“ – 24 iš 38 publikacijų; 73 %, „Respublikoje“ – 10 iš 12 publikacijų; 83 %), aukos išvaizda po patirto smurto („Lietuvos ryte“ – 18 iš 38 publikacijų; 47%, „Respublikoje“ – 7 iš 12 publikacijų; 58 %) ir nužudymo būdas („Lietuvos ryte“ – 22 iš 38 publikacijų; 58 %, „Respublikoje“ – 6 iš 12 publikacijų; 50%). Rečiau akcentuotos neįprastos nusikaltimo detalės („Lietuvos ryte“ – 8 iš 38 publikacijų; 21 %, „Respublikoje“ – 4 iš 12 publikacijų; 33%), mažiausiai detalizuojamas mirties momentas („Lietuvos ryte“ – 4 iš 38 publikacijų; 11 %, „Respublikoje“ – 2 iš 12 publikacijų; 17%). Nagrinėtose publikacijose dažniausiai aptikti ne vienas iš šių detalizavimo tipų, o po kelis.

Nužudymų detalizavimo problematiką nagrinėtose publikacijose geriausiai atskleidžia ne statistika, o teiginių pavyzdžiai (toliau pateikiama daugiausiai po tris iliustratyviausius pavydžius).

Smurtavimo prieš nužudant aprašymai. Šio tipo publikacijose dažniausiai vaizduojama nuosekli smurtinių veiksmų, nukreiptų prieš auką, seka: vaikiną „*prieš mirtį buvo mušamas, kankinamas, seksualiai prievartaujamas ir galiausiai įmestas į vandenį dar gyvas*“¹²¹, „*A. Banevičius atnešė kirvį ir pentimi du kartus smogė ant žemės gulinčiai aukai. Po to įrankį perdavė draugui ir šis taip pat kelis kartus kirto*“¹²², „*sviedė moteriai į galvą tuščią stiklinę, <...> metaliniu vamzdiniu raktu aukai į kelius sudavė apie 20 - 30 smūgių, lazda mušė per pėdas. <...> laikant moters kojas, įkišo aukos dešinę ranką į arbatinukę užvirtą vandenį ir ją nuplikė. <...> dar ir*

120 KATZ, Jack. *What Makes Crime “News”? Media, Culture and Society ...* p. 48.

121 KRASAUSKAS, Darius. *Kelią į nelaisvę grindė žiaurumu.* „Lietuvos rytas“, 2008 m. lapkričio 7 d., p. 7.

122 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Teisiami skerdikai šypsojosi.* „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 3 d., p. 7.

išžagino bei seksualiai išprievartavo“¹²³.

Mėgstama pabrėžti itin gausų smūgių ar dūrių, tekusių aukai, skaičių: „39 durtinės ir pjautinės žaizdos įvairiose kūno vietose“¹²⁴, „jo kūne aptikta net 63 trauminiai poveikiais padarytų sužalojimų“¹²⁵.

Toks smurtinių veikslių, aukos patirtų prieš mirtį, detalizavimas atskleidžia nusikaltėlio žiaurumą, pabrėžia aukos kančią, bejėgiškumą, negalėjimą pasipriešinti. Tokiu atveju aukos mirtis skaitytojų gali būti suvokta kaip kančių pabaiga, geriausia galima istorijos baigtis. Įspūdis apie nusikaltimą žmogaus gyvybei, tokiu atveju, gali būti nepagrįstai sušvelninamas.

Mirties momento fiksavimas. Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse skelbiama, kad nevalia piktnaudžiauti katastrofų, avarių, mirties, smurto ar agresijos vaizdais, vaizdais, galinčiais žeisti asmenų arba jų artimųjų jausmus, skaitytojų ir (arba) žiūrovų jautrumą. Bene didžiausio atgarsio ir pasipiktinimo visuomenėje dėl šios nuostatos nepaisymo sulaukė 2004 m. pirmajame „Lietuvos ryto“ puslapyje išspausdinta krepšininko Tauro Stumbrio nuotrauka, padaryta mirties akimirkomis. Tuometinis Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis tokios nuotraukos publikavimą pavadino „akivaizdžia ir nepamatuota dienraščio „Lietuvos rytas“ redakcijos klaida“¹²⁶.

2008 m. tokio tipo nuotraukų nagrinėtuose dienraščiuose neaptikta, tačiau mirties momento aprašytų pasitaiko: „Kai smaugiama auka nustojo spurdėti, Ž. Čėsna nuėjo į kitą kambarį miegoti“¹²⁷, „dukteriai ant kaklo uždėjo diržą ir jį veržė, kol vaiko gyvybė užgeso“¹²⁸.

Tokie teiginiai yra mažiau paveikūs nei mirties momentas nuotraukoje, tačiau žeidžia aukos artimųjų jausmus bei skaitytojų jautrumą.

Aukos išvaizdos detalizavimas nagrinėtose publikacijose pasižymi nejautrumu ir amoralumu. Ne vienoje publikacijoje pateiktas aukos portretas prasilenkia ne tik su Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostata nerodyti mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūno, bet ir paprasčiausiu žmogiškumu: „klūpojo prie sofos, o jai į lyties organus buvo įkištas tuščias butelis. Šalia mėtėsi kruvinas kočėlas. <...> kočėlu buvo suplėšytos net žarnos“¹²⁹, „Moteriai peiliu buvo perrėžta gerklė nuo ausies iki ausies. Pjūvis buvo labai gilus – nupjautos kraujagyslės ir trachėja“¹³⁰, „vaikinui buvo subadyta

123 ADOMAITIS, Simas. *Auka savo kankintojų teismo nesulaukė*. „Respublika“, 2008m. balandžio 3 d., p. 7.

124 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Aukos tėvas nepasitiki valstybės kaltintoju*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugsėjo 5 d., p. 7.

125 KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Žudynių dalyvių keliai išsiskyrė*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. birželio 17 d., p. 7.

126 GUDAITIS, Romas. *Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3372&p_d=40493&p_k=1>

127 VITKUS, Ričardas. *Žudikas kalės 11 metų*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. vasario 15 d.

128 VANSKAUSKIENĖ, Janina. *Telšiškė dukrą pasmaugė diržu*. 2008 m. lapkričio 15 d.

129 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Savanoris nusirito iki žmogžudžio*. 2008 m. vasario 29 d.

130 ZIABKUS, Alvydas. *Moteriai peiliu perrėžė gerklę*. 2008 m. vasario 22 d.

krūtinė, veidas, rankos, nugara, perpjauta gerklė, išmėsinėta sėklidė“¹³¹.

Tokios žiaurumo ir pažeminimo apraiškos žiniasklaidoje gali turėti ir trumpalaikio (emocinės būklės pokyčiai), ir ilgalaikio poveikio (nejautrumas smurtui, agresijos atkartojimas) skaitytojams. Nepaisant šių grėsmių, kuriami detalių gausūs, dramatiški aukų portretai.

Nusikaltėlių elgesio iškart po nužudymo aprašymai: „nusprendė suvaidinti aukos savižudybę, – iš kito kambario atsinešė lygintuvą, nupjovė laidą ir užnėrė aukai ant kaklo kilpą“¹³², „bandė sudeginti gyvą“, „Užkasęs aukos lavoną V.Urbonas nuvažiavo nupirkti savo vaikui dešrainių, o apie 23 valandą sugrįžo į namus“¹³³.

Šio tipo aprašymais dažnai siekiama sustiprinti nusikaltėlio įvaizdį, pabrėžti jo nužmogėjimą, žiaurumą, taip istorijai suteikiant dar daugiau dramtizmo.

Nužudymo būdo aprašymas dažnas abiejuose dienraščiuose: „auką pasmaugė ir peiliu nukirto žuvusiajai galvą“¹³⁴, „Pargriuvusį V. Naginską užpuolikas mirtinai užtalžė strypu“¹³⁵, „žiauriai sumušę paskandino, kad paslėptų nusikaltimą“¹³⁶.

Daugumoje aprašymų vartojami būdvardžiai „žiauriai“, „mirtinai“, taip stengiantis pabrėžti nusikaltimo išskirtinumą.

Keliose publikacijose nužudymo būdas visuomenei pateikiamas taip, tarsi auditorija gerai išmanytų (arba jai būtų svarbu išmanyti) karių elgesio su priešais, nusikalstamo pasaulio atstovų tarpusavio kovų ar gyvenimo kalėjime ypatumus: „Lietuvė nužudyta gerai žinomų desantininkų kovos veiksmu, užlaužus aukai už kaklo rankas ir laikant tol, kol uždus“¹³⁷, „buvo nušautas mafijos stiliumi dviem šūviais į pakaušį“¹³⁸, „jie esą tik žaidę „krabu“ vadinamą įkalinimo įstaigose paplitusį žaidimą, kai smaigiant dėl oro trūkumo patiriamas apsvaigimas tarsi nuo narkotikų“¹³⁹.

Atskirų nusikaltimų priskyrimas tam tikroms žudymo tendencijoms iškreipia įvykio suvokimą. Nužudymas pateikiamas ne kaip konkretus atvejis, o kaip anksčiau vykusių nusikaltimų žmogaus gyvybei tęsinys.

Tokio turinio informacija gali turėti ilgalaikių pasekmių – smurtinė informacija įtvirtina ir padeda išlaikyti jau turimus atmintyje agresyvaus mąstymo bei elgesio modelius. Kyla jų atkartojimo grėsmė.

131 KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Žudynių dalyvių keliai išsiskyrė*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. birželio 17 d.

132 KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Nužudė po pažinties bare*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 18 d.

133 VITKUS, Ričardas. *Teisme žudikas pasirodė su juoda kauke*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugsėjo 6 d.

134 STRIKULIENĖ, Olava. *„Kauno mėsininkas“ už gročių romaną galės rašyti dar 14 metų*. „Respublika“, 2008 m. gegužės 30 d.

135 SAVICKAS, Sigitas. *Žudikas slėpėsi bokšte*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. liepos 16 d.

136 SILICKIENĖ, Genė. *Kupiškėno budeliai vėl grįš už gročių*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. lapkričio 7 d.

137 JURKEVIČIUS, Paulius. *Klaipėdietę nužudęs italas jau bando veržtis į laisvę*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 1 d.

138 *Kalės visą gyvenimą*. „Respublikos“, Eltos inf., 2008 m. gruodžio 19 d.

139 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Mirtino žaidimo kaina – ilgi nelaisvės metai*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 28 d.

Antraplanių nusikaltimo detalių akcentavimas. Šiam tipui tyrimo metu priskirtos frazės, pabrėžiančios su aukos nužudymu tiesiogiai nesusijusias įvykio detales, pavyzdžiui, „*Prieš nužudydami N. Baltrušį teisiamieji kartu paskerdė A. Banevičiaus šunį – peiliu perpjovė gerklę, o paskui sukapojo. Vokiečių aviganiui kirviu buvo nukirsta galva, letenos, nudirtas kailis, jis išskrosta*“¹⁴⁰. Detalus gyvūnų žalojimo bei žudymo vaizdavimas, lygiai taip pat, kaip smurtiniai nusikaltimai prieš žmogų, daro neigiamą poveikį (fizinį, protinį ar dorovinį) nepilnamečių vystymuisi¹⁴¹, gali turėti neigiamų trumpalaikių ir ilgalaikių pasekmių suaugusiems.

Šis ir panašūs pavyzdžiai atskleidžia, jog siekdami kuo tiksliau papasakoti apie įvykdytą nusikaltimą, informacijos rengėjai (žurnalistai ir redaktoriai) nekreipia dėmesio į informacijos turinio auditorijai poveikį. Toks elgesys yra neatsakingas ir smerktinas.

Akcentuojant antraplaines nusikaltimo detales neretai nutolstama nuo nusikaltimo esmės, paliekama erdvės interpretacijoms, taip išpūdį apie nusikaltimą žmogaus gyvybei sumenkinant arba pastiprinant¹⁴², pavyzdžiui, kaltinamasis „*pasakojo teismui pasakėlę, kad nuo 10 metų ketino tapti detektyvų rašytoju, todėl specialiai apiplėšinėjo jaunas merginas*“¹⁴³. Šiuo atveju, nusikaltimo suvokimas yra sumenkinamas, nusikaltimas tarsi pateisinamas vaikystės svajone tapti rašytoju.

Dalyje nagrinėtų kriminalinių naujienų pastebimas žurnalistų siekis informaciją papasakoti įmantriai (pavyzdžiui, rašoma: „*Retas nusikaltėlis galėtų pasigirti, kad sulaukęs vos 23 metų jau yra pripažintas itin pavojingu recidyvistu*“¹⁴⁴, nors nusikaltėlio veiksmuose nėra nieko pagirtina, priešingai, smerktina), šališkai (pavyzdžiui, „*<...>nutempė į automobilį, nuvežė į mišką ir užkasė. Deja, ant aukos kapo užbertas plonas žemės sluoksnis, kaip vėliau paaiškėjo, leido jiems ramiai gyventi tik trejus metus*“¹⁴⁵), kuriamas dalyvavimo įvykyje išpūdis, į pasakojimą įpinant nusikaltėlio citatų, tarsi rengtų ne publikaciją dienraščiui, o grožinį kūrinį (pavyzdžiui, „*Siūlei man kažergos paragauti, tai dabar pats ragauk*“, – *pareiškė ir vėl griebėsi smurto*“¹⁴⁶).

Keliose publikacijose akcentuotas žurnalistų siekis kriminalines naujienas aprašyti trumpai, tačiau greta pateikiamomis frazėmis šis tikslas pašiepiamas arba paneigiamas. Pavyzdžiui, „*Atėjau, pamačiau ir užmušiau – taip galima būtų trumpai aprašyti jų įvykdytą žmogžudystę*“¹⁴⁷ arba „*Atsinešė pas pažįstamą kaimietį du butelius stipraus alaus ir kartu su juo bei čia viešėjusiu svečiu išgėrė. Po to pareikalavo, kad sugėrovas už svaigalus susimokėtų. Kai šis atsisakė, kibo jam į*

140 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. Teisiami skerdikai šypsojosi. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 3 d.

141 *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*

142 KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija...* p. 43 - 44.

143 Kauno „*mėsininkas*“ rašys knyga. „Respublikos“, „Eltos“ inf. „Respublika“, 2008 m. balandžio 10 d.

144 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Auką žudikas kankino įseges į kūną statybines kabes.* „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 9 d.

145 POCIUS, Jaunius. *Nusikaltimą trejus metus slėpė miškas.* „Respublika“, 2008 m. gegužės 31 d.

146 PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Smūgiai žarstekliu – mirtini.* „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugpjūčio 18 d.

147 POCIUS, Jaunius. *Nusikaltimą trejus metus slėpė miškas.* „Respublika“, 2008 m. gegužės 31 d.

*atlapus, o paskui pribaižė žarstekliu. Išeidamas nužudymo įrankį įkišo vyrui į išangę. Taip trumpai būtų galima aprašyti Žaslių (Kaišiadorių r.) gyventojų 34 Sergejaus Butvilos įvykdytą nusikaltimą*¹⁴⁸.

Publikacijų apžvalga nužudymo aplinkybių detalizavimo aspektu atskleidė, kad gilintis į nužudymo aplinkybes labiau linkę „Lietuvos ryto“ informacijos rengėjai. „Respublika“ apie nusikaltimus rašo lakoniškiau, nors smurtinės informacijos detalizavimo pavyzdžių gausu abiejuose dienraščiuose. Dalies publikacijose minimos informacijos publikavimą riboja ar draudžia Lietuvoje ratifikuoti tarptautinės teisės aktai bei pagrindiniai Lietuvos Respublikos teisės aktai, tačiau efektyvi apsauga nuo žalingos informacijos neužtikrinta. Nėra efektyvios sankcijų už pažeidimus viešosios informacijos rengėjams bei leidėjams sistemos.

148 KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Žarsteklis – irgi mirtinas ginklas*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 10 d.

IŠVADOS

- Tinkamai parengtos nusikaltimų temos visuomenei nėra žalingos ir atitinka žiniasklaidos principus ir funkcijas.
- Auditorijos domėjimasis kriminalinio turinio informacija paaiškinamas prigimtinio smalsumo tenkinimu ir poreikiu sužinoti asmeninio saugumo ribas visuomenėje. Nužudymo faktas skaitytojams nėra toks svarbus kaip galimos nusikaltimo priežastys.
- Kriminalinės naujienos publikavimui atrenkamos vadovaujantis tam tikrais psichologinio poveikio dėsniais (ribos, paprastumo, lyties ir kt.) – taip tikimasi patenkinti visuomenės lūkesčius. Neabejotinos reikšmės kriminalinių naujienų atrankai turi žurnalisto kvalifikacija, profesionalumas, asmeninės savybės ir vertybės, informacijos šaltiniai, bendra leidinio nuostata kriminalinių naujienų atžvilgiu, žiniasklaidos priemonės užimama pozicija rinkoje, jos komerciniai interesai, kolegų vertinimams, auditorijos reakcijai.
- Žiniasklaidos priemonės visuomenei pateikia šališką realybės versiją, nulemtą ideologinių ir komercinių tikslų. Pateikta kriminogeninės situacijos versija gali iš principo atitikti realų šalies kriminogeninės situacijos vaizdą, tačiau didelių komercinių ambicijų turinčios žiniasklaidos priemonės linkusios pateikti iškreipiančią tikrovės interpretaciją.
- Atlikus teorinę analizę paaiškėjo, kad neigiamas smurtinės informacijos poveikis tikėtinas ne tik ne tik nepilnamečiams, bet ir suaugusiems. Jis gali pasireikšti trumpalaikiais ar ilgalaikiais auditorijos elgesio, emocinės ir fiziologinės būklės pokyčiais.
- Nacionalinės ir tarptautinės teisės aktais yra sukurtas įstatyminis pagrindas apsaugai nuo žalingos informacijos, numatomas smurtinės informacijos ribojimas ir draudimas visuomenės informavimo priemonėse, tačiau efektyvus jo veikimas neužtikrintas. Nėra paveikios sankcijų už pažeidimus viešosios informacijos rengėjams bei leidėjams sistemos.
- Atlikus žiniasklaidos priemonių turinio analizę darbe patvirtinta hipotezė, kad dienraščiai „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ visuomenei pateikia iškreiptą Lietuvos kriminogeninės situacijos vaizdą ir, nustatydami tokią *dienotvarkę*, siekia pelnyti auditorijos dėmesį, nepaisydami galimos žalos aprašomų įvykių veikėjams ir pačiai auditorijai.
- Nustatyta, kad dienraštis „Lietuvos rytas“ skaitytojams pateikė 36 kartus hiperbolizuotą nužudymų vaizdą. Kriminalinių publikacijų gausa šiame dienraštyje skaitytojams formuoja vaizdą, kad iš 1000 nusikalstamų veikų vidutiniškai net 144 nusikaltimai yra nužudymai, nors iš tiesų vos 4 nusikaltimai iš 1000 yra žmogžudystės. Tikėtinos tokio realybės vaizdo iškreipimo priežastys – auditorijos dėmesio, o kartu ir finansinės naudos, siekimas, leidinio,

kaip pagrindinio šaltinio apie visas šalies kriminalines naujienas, įvaizdžio įtvirtinimas, bendros redakcijos pozicija nužudymų temos atžvilgiu bei kriminalinių temų rengėjų moralinių nuostatų atspindys. Nustatyto reiškinio poveikis skaitytojų nuomonę apie kriminogeninę šalies situaciją ir kiekvieno iš jų asmeninio saugumo ribas nekelia abejonių. Tikėtini ilgalaikiai realybės neatitinkančios informacijos poveikio padariniai – jautrumo sumažėjimas realybėje vykstančiam smurtui, didesnis nužudymų (tam tikrais atvejais) toleravimas, nesaugumo ar baimės jausmas.

- Dienraštis „Respublika“ savo skaitytojams taip pat pateikia tikrovės neatitinkantį kriminogeninės situacijos vaizdą, tačiau jis daug arčiau tikrosios realybės vaizdas šiame leidinyje iškreipiamas perpus mažiau – 17 kartų.
- Publikacijų apie nužudymus antraščių tyrimas parodė, kad abiejų dienraščių publikacijose pateikiamas aukų ir kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį atitinka realios kriminogeninės situacijos vaizdą, skirtingai nei tų pačių dienraščių antraštės, nepagrįstai dažnai akcentuojančios *moters - aukos* įvaizdį. Sudaromas klaidingas išpūdis, kad tikimybė moterims tapti žudikų aukomis yra 42 % visų atvejų, nors tų pačių dienraščių publikacijos ir kriminogeninę Lietuvos situaciją atspindinti statistika nurodo gerokai mažesnę tikimybę (27 %). Galima tokio neatitikimo pasekmė – skaitytojų (moterų) baimės tapti nusikaltimų, ypač seksualinių, auka stiprinimas.
- Tyrimo duomenys atskleidė, kad abu dienraščiai skaitytojų dėmesio siekia dramatiškos atspalvio antraštėmis. Taip apeliuojant į skaitytojų jausmus, siekiama juos paveikti emociškai. Nustatyta, kad „Lietuvos rytas“ labiau nei „Respublika“ linkęs detalizuoti nužudymo būdus, nepaisant specialistų rekomendacijų informaciją apie nužudymus pateikti lakoniškai. Tokios informacijos grėsmė skaitytojui – mažesnis jautrumas ne tik aprašomam, bet ir realybėje vykstančiam smurtui. Remiantis publikacijų apie nužudymus pavyzdžių analize teigtina, „Respublika“ apie nusikaltimus rašo lakoniškiau, nors smurtinės informacijos detalizavimo pavyzdžių gausu abiejuose dienraščiuose.
- Tyrimas parodė, kad abu didžiausi šalies dienraščiai tik tam tikrais aspektais atspindi tikrą šalies kriminogeninės situacijos vaizdą. Daugeliu atveju dienraščiai, ypač „Lietuvos rytas“, hiperbolizuoja ir dramatinizuoja esamą situaciją, taip, tikėtina, sukeldami skaitytojams nerimo, baimės, nesaugumo jausmą.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Specialioji literatūra

1. ANDREJEVAS, Vladimiras; GRAŽULIENĖ, Ramunė. *Policijos bendravimas su žiniasklaida*. Vilnius, 2003, p. 9, 12, 15.
2. BARAK, Gregg. *Media, Process, and the Social Construction of Crime*, New York & London, 1994, p. 95.
3. BRYANT, Jennings. *Media Effects – Advances in Theory and Research*. New York, 2008, p. 1, 270.
4. CHAMBERS, Simone; COSTAIN, Anne, N. *Deliberation, democracy, and the media*. Boston, 2000, p. 109.
5. CHERMAK, Steven, M. *Crime in the News Media: A Refined Understanding of How Crimes Become News* iš BARAK, G. *Media, Process, and the Social Construction of Crime*, New York, 1995.
6. CHERMAK, Steven, M. *Victims in the News: Crime and the American News Media*. Boulder, 1995, p. 104 – 109.
7. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000, p. 423.
8. DEARING, James, W.; ROGERS, Everett, M. *Agenda – Setting*. London, 1996, p. 9.
9. DOBRYNINAS Aleksandras, GAIDYS Vladas. *Ar saugi Lietuvos visuomenė?* Vilnius, 2004.
10. DOBRYNINAS, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius, 2001. p. 11.
11. DOWNING, John; MCQUAIL, Denis; WARTELLA, Ellen; SCHLESINGER, Philip. London, New Delhi, 2004, p. 186.
12. FRANKLIN, Bob. *Social policy, the media and misrepresentation*. London, 1999, p. 175.
13. GILES, David. *Media Psychology*. London, 2003.
14. GILLIGAN, James. *Smurto prevencija*. Vilnius, 2002.
15. HANEY, Craig. *Death by design*. Oxford, 2005, p. 30 - 31.
16. HARRIS, Richard Jackson. *A Cognitive Psychology of Mass Communication*. 3rd Edition. Mahwah, NJ/London, 1999, p. 28, 35, 188, 190.
17. HYDE, Grant Milnor. *Newspaper Editing – A Manual for Editors, Copyreaders and Students of Newspaper Desk Work*. Toronto, 2007, p. 69, 138.
18. JEWKES, Yvonne. *Media & Crime*. London, 2004, p. 37, 40 – 61.

19. KATZ, Jack. *What Makes Crime "News"? Media, Culture and Society*. London, 1987, T. 9., p. 48, 49.
20. KELIUOTIS, Juozas. *Žurnalistikos paskaitos*. Kaunas, 2000, p. 59.
21. KIDD-HEWITT, David. *Crime and the media: a criminological perspective*. Iš JEWKES, Yvonne; LETHERBY, Gayle. *Criminology: A Reader*. London, 2002.
22. KIŠKIS, Alfredas. *Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija*. *Jurisprudencija*, 2004, T. 59 (51), p. 38, 40, 43 - 44.
23. KNEPPER, Paul; DOAK, Jonathan; SHAPLAND, Joanna. *Urban Crime Prevention, Surveillance, and Restorative Justice— Effects of Social Technologies*. London, 2009, p. 3, 5.
24. NEAL, Robert M. *News Gathering and News Writing*, Toronto, 2007.
25. MAGUIRE, Mike; MORGAN, Rod; REINER, Robert. *The Oxford handbook of criminology*. Oxford, 2007.
26. MARSH, Ian; MELVILLE, Gaynor. *Crime, Justice and the Media*. London, 2009, p. 5.
27. McLAUGHLIN, Eugene; MUNCIE John. *The Sage dictionary of criminology*. London, 2005.
28. McLUHAN, Marshall. *Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai*. Vilnius, 2003.
29. McQUAIL, Denis. *McQuail's mass communication theory*. London, 2005, p. 482.
30. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius, 2004, p. 10, 20, 44 – 45, 76.
31. PATTYN, Bart; European Ethics Network. *Media Ethics – Opening Social Dialogue*. Leuven, 2000.
32. RANDALL, David. *The universal journalist*. London, 2000.
33. SACCO, Vincent. *When Crime Waves*. London, 2005.
34. SAXENA, Sunil. *Headline writing*. London, 2005, p. 65.
35. SEVERIN, Werner J; TANKARD, James W. *Communication Theories*. New York, 1997, p. 271.
36. SHARMA, Seema. *Journalism Reporting*. New Delhi, 2006.
37. SIGNORIELLI, Nancy. *Violence in the media*. Oxford, 2005, p. 16.
38. SPARKS, Glenn; G., SPARKS, Cheri, W. *Effects of Media Violence*. Iš ZILLMAN, Doft; BRYANT, Jennings. *Media Effects – advances in theory and research*. New Jersey, 2002, p. 279.
39. ULFKOTTE, Udo. *Taip meluoja žurnalistai*. Vilnius, 2003.
40. URBONAS, Vytas. *Žurnalistikos teorija*. Klaipėda, 2002.
41. VAUGHN, Stephen L. *Encyclopedia of American Journalism*. London, 2007, p. 225 - 226.
42. WYKES, Maggie. *News, Crime and Culture*. London, 2001.
43. *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius, 1997, p. 463.

44. Žurnalistikos laisvė ir atsakomybė. Europos Tarybos dokumentai dėl visuomenės informavimo priemonių. Vilnius, 1996, p. 13 – 32.

Internetiniai šaltiniai

45. ALEKNONIS, Gintaras. *Informacijos vakuumas Lietuvos žiniasklaidoje* [interaktyvus]. Informacijos mokslai, 2006, T. 37, p. 86 – 87 [žiūrėta 2008 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/37/83-90.pdf>
46. ANDERSON, Craig A.; BENJAMIN, Arlin J.; BARTHOLOW, Bruce D. *Does The Gun Pull the Trigger? Automatic Priming Effects of Weapon Pictures and Weapon Names* [interaktyvus]. Psychological Science, T. 9. Nr. 4, 1998 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.psychology.iastate.edu/faculty/caa/abstracts/1995-1999/98ABB.pdf>>
47. BALČYTIENĖ, Auksė. *Žiniasklaidos tekstai* [interaktyvus]. Darbai ir dienos, Nr. 24, 2000 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/balcytiene.pdf>>
48. BARAK, Gregg. *Doing newsmaking criminology from within the academy* [interaktyvus]. Theoretical Criminology. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2007, Nr. 11 [žiūrėta 2008m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://tcr.sagepub.com/cgi/content/abstract/11/2/191>
49. BNS. *Lietuvos gyventojai ir toliau kreivai žiūri į partijas ir Seimą* [interaktyvus]. www.delfi.lt, 2009 m. vasario 21 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=20669229>>
50. BOOTS, Denise Paquette; HEIDE, Kathleen M. *Parricides in the Media: A Content Analysis of Available Reports Across Cultures* [interaktyvus]. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 2006, Nr. 50 (418) [žiūrėta 2008m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ijo.sagepub.com/cgi/content/abstract/50/4/418>>
51. DAGYTĖ, Ina. *Ar padeda žiniasklaida mums tvirtinti savo valstybę?* [interaktyvus]. Bernardinai.lt, 2007 m. rugpjūčio 20 d. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/66438>
52. GAIVENYTĖ, Ginta. *Mass media – tik bizūnas, o ne žvėris* [interaktyvus]. Media forumas, 2008 m. liepos 14 d. [žiūrėta 2008 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mediaforumas.lt/index.php?m=1&s=45&t=0>>
53. GREER, Chris. *News Media, Victims and Crime* [interaktyvus]. Iš DAVIES, Pamela;

- FRANCIS, Peter; GREER, Chris. *Victims, Crime and Society*. Sage, 2007, [žiūrėta 2009m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uk.sagepub.com/upm-data/15712_02_Greer_Ch_02.pdf>
54. GUDAITIS, Romas. *Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3372&p_d=40493&p_k=1>
55. HUESMANN, L. Rowell; TAYLOR, Laramie D. *The Role of Media Violence in Violent Behavior* [interaktyvus]. Annual Review of Public Health, T. 27, 2006 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.thepci.com/articles/The%20Role%20of%20Media%20Violence%20in%20Violent%20Behavior.pdf>>
56. INNES, Martin. *The Media as an Investigative Resource in Murder Enquiries* [interaktyvus]. The British 1999, T. 39, Nr. 2. Prieiga per internetą: <<http://bjc.oxfordjournals.org/cgi/reprint/39/2/269?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=1&title=The+Media+as+an+Investigative+Resource+in+Murder+Enquiries&andorexacttitle=and&andorexacttitleabs=and&andorexactfulltext=and&searchid=1&FIRSTINDEX=0&sortspec=relevance&resourcetype=HWCIT>>
57. JUOCEVIČIŪTĖ, Goda. *Apie tai, ko nežino siaubo naujienų prekeiviai* [interaktyvus]. Media forumas, 2008 m. rugsėjo 30 d. [žiūrėta 2008 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mediaforumas.lt/index.php?m=1&s=70&t=0>>
58. KAMANDULYTĖ, Laura; POVILAITYTĖ, Vitalija; MADSEN, Gunnar. *Kaip dienraščiai prabyla į mus? Lietuvos ir Danijos dienraščių pirmųjų puslapių antraščių analizė* [interaktyvus]. apiekalba.lt [žiūrėta 2008 m. gruodžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.apiekalba.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=9>
59. KLIMKAITĖ – PETRAITIENĖ, Lina. *Kriminaliniai mitai* [interaktyvus]. Iš Sociologija. Mintis ir veiksmai, 2000, Nr. 1-2 (4), [žiūrėta 2008 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ku.lt/sociologija/files/2000-1-2- 8 -57-71.pdf>>
60. KAUNAITĖ, Karolina. *Gyvenimo mokykla – laikraščių puslapiuose* [interaktyvus]. www.kontrastai.lt, 2007 m. sausio 3 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kontrastai.lt/?p=143>>
61. *Kriminalai Lietuvos laikraščius domina aštuonis kartus labiau nei mokslo naujienos* [interaktyvus]. Bernardinai.lt, [žiūrėta 2009 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/59371>>
62. LOS, Maria. *Post-communist fear of crime and the commercialization of security* [interaktyvus]. Theoretical Criminology, 2002, Nr. 6 (165) [žiūrėta 2008m. lapkričio 10 d.].

- Prieiga per internetą: <<http://tcr.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/2/165>>
63. MUTZ, Diana C. *The Influence of Perceptions of Media Influence: Third Person Effects and the Public Expression of Opinions* [interaktyvus]. International Journal of Public Opinion Research, 1989, T. 1. Nr. 1. [žiūrėta 2008m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ijpor.oxfordjournals.org/cgi/content/short/1/1/3> >
64. *Parlamentarai siūlo suteikti daugiau galių žurnalistų etikos inspektoriui* [interaktyvus]. Bernardinai.lt, 2008 m. spalio 16 d. [žiūrėta 2009 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/86361> >
65. *Pažeidimų žiniasklaidoje nemažėja, teigia žurnalistų etikos sargas* [interaktyvus]. www.bernardinai.lt, 2007 m. kovo 27 d. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/60439> >
66. PIERCE, Tamyra A. *Violence in the News: Attachment Styles as Moderators of Priming Effects* [interaktyvus]. Journal of Media Psychology, Nr. 1., T.1, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.calstatela.edu/faculty/sfisco/Violence_in_the_News.html>
67. RADZEVIČIUS, Dainius. *LŽS pozicija: Didelis nepasitikėjimas žiniasklaida pasiekė kritinę ribą* [interaktyvus]. www.lzs.lt, 2007 m. gegužės 11 d. [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lzs.lt/about.php?id=2134&type=news&page_menu=1 >
68. REINER, Robert. *Media – Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media* [interaktyvus]. Iš REINER, Robert; ir MAGUIRE, Mike; ir MORGAN, Rod. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2002 [žiūrėta 2008m. gruodžio 12d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199205431/maguire_chap11.pdf>
69. SAKADOLSKIS, Romas. *Keletas pastebėjimų apie žiniasklaidos savireguliaciją Lietuvoje* [interaktyvus]. Žmogaus teisės žiniasklaidoje: realybė, problemos ir aktualijos, 2005 [žiūrėta 2009 02 13]. Prieiga per internetą: <<http://www3.seimas.lt/docs2/FXPTNTRT.PDF> >
70. SALMI, Venla; SMOLEJ, Mirka, KIVIVUORI, Janne. *Crime victimization, exposure to crime news and social trust among adolescents* [interaktyvus]. Young, 2007, T. 15 (3), [žiūrėta 2008 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://you.sagepub.com/cgi/content/abstract/15/3/255>>
71. TEREŠKINAS, Artūras; JURAITĖ, Kristina; ŠĖPORAITYTĖ, Deimantė. *Masinės komunikacijos ir žiniasklaidos tyrimai Lietuvoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gruodžio 12d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/media/COST%20A30%20priedas.pdf>>
72. *TNS Gallup nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. pavasaris* [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-pavasaris> >

73. TNS Gallup nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. rudenio [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-ruduo> >
74. TNS Gallup nacionalinis skaitytojų tyrimas – 2008 m. vasara [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.tns-gallup.lt/lt/ziniasklaidos-tyrimai-nacionalinis-skaitytoju-tyrimas-duomenys-2008m-vasara> >
75. VINEVIČIŪTĖ, Ernesta. *Periferijos gyvenimo atspindžiai nacionaliniuose dienraščiuose: kriminalai, verslas ir sportas*. „Žurnalistų žinios“, [interaktyvus]. 2005 07 21 [žiūrėta 2009 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.bendruomenes.lt/news.php?strid=11791&id=27980> >
76. VRM: Informatikos ir ryšių departamentas: Statistiniai duomenys už 2008 m. 12 mėnesių [interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=8&metai=2008&menuo=12®ionas=0&id3=1 >
77. WARDLE, Claire. *Monsters and angels. Visual press coverage of child murders in the USA and UK, 1930–2000* [interaktyvus]. Journalism, 2007, Nr. 8 (263) [žiūrėta 2008m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://jou.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/3/263>>
78. *Žurnalistų etikos inspektoriatas 2007 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Seimas. [Vilnius], 2008 [žiūrėta 2008 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt/docs2/HESXBRVX.PDF> >

Norminė literatūra

79. *Europos konvenciją dėl televizijos be sienų*. Valstybės žinios, 2000, Nr. 29-805.
80. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
81. *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
82. *Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. Valstybės žinios, 1985. Nr. 1-1. Aktuali redakcija nuo 2008 m. gruodžio 30 d.
83. *Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 91-3890
84. *Lietuvos Respublikos Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas*. Valstybės žinios, 2008, Nr. 137 – 5387.
85. *Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas*. Valstybės Žinios, 2006, Nr. 82-
Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Vilnius, 2005 04 15

Spaudos publikacijos

86. ADOMAITIS, Simas. *Auka savo kankintojų teismo nesulaukė*. „Respublika“, 2008m. balandžio 3 d.
87. JURKEVIČIUS, Paulius. *Klaipėdietę nužudęs italas jau bando veržtis į laisvę*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 1 d.
88. *Kalės visą gyvenimą*. „Respublikos“, Eltos inf., 2008 m. gruodžio 19 d.
89. KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Nužudė po pažinties bare*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 18 d.
90. KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Žarsteklis – irgi mirtinas ginklas*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 10 d.
91. KARALIŪNIENĖ, Jadvyga. *Žudynių dalyvių keliai išsiskyrė*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. birželio 17 d.
92. *Kauno „mėsininkas“ rašys knygą*. „Respublikos“, „Eltos“ inf. „Respublika“, 2008 m. balandžio 10 d.
93. KRASAUSKAS, Darius. *Kelių į nelaisvę grindė žiaurumu*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. lapkričio 7 d.
94. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Aukos tėvas nepasitiki valstybės kaltintoju*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugsėjo 5 d.
95. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Auką žudikas kankino įsegęs į kūną statybines kabes*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. spalio 9 d.
96. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Mirtino žaidimo kaina – ilgi nelaisvės metai*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 28 d.
97. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Savanoris nusirito iki žmogžudžio*. 2008 m. vasario 29 d.
98. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Smūgiai žarstekliu – mirtini*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugpjūčio 18 d.
99. PEKARSKAITĖ, Jadvyga. *Teisiami skerdikai šypsojosi*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. kovo 3 d.
100. POCIUS, Jaunius. *Nusikaltimą trejus metus slėpė miškas*. „Respublika“, 2008 m. gegužės 31 d.
101. SAVICKAS, Sigitas. *Žudikas slėpėsi bokšte*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. liepos 16d.
102. *Savižudybių aptarinėjimas – žalingas*. Lietuvos medicinos kronika, 2009 m. nr. 6 (88), p. 8.
103. SILICKIENĖ, Genė. *Kupiškėno budeliai vėl grįš už grotų*. „Lietuvos rytas“, 2008 m.

lapkričio 7 d.

104. STRIKULIENĖ, Olava. „Kauno mėsininkas“ už grotų romaną galės rašyti dar 14 metų. „Respublika“, 2008 m. gegužės 30 d.
105. VANS AUSKIENĖ, Janina. *Telšiškė dukrą pasmaugė diržu*. 2008 m. lapkričio 15 d.
106. VITKUS, Ričardas. *Teisme žudikas pasirodė su juoda kauke*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. rugsėjo 6 d.
107. VITKUS, Ričardas. *Žudikas kalės 11 metų*. „Lietuvos rytas“, 2008 m. vasario 15 d.
108. ZIABKUS, Alvydas. *Moteriai peiliu perrėžė gerklę*. 2008 m. vasario 22 d.

The agenda of violent crime reports and their presentation in „Lietuvos rytas“ and „Respublika“ in year 2008

Milda Zavaraskytė

Summary

Communication scholars and analysts have developed a number of theories that apply to mass media and its effects on a society. McCombs and Shaw's agenda setting theory can be applied to print media to show that newspapers do not tell readers what to think, but what to think about, as well as influence salience in the mind of the consumer resulting in adverse effects on society's perception of high profile criminal cases.

9, 6 percent of „Lietuvos rytas“ publications are crime stories, the research of Lithuanian dailies in year 2007 showed. Crime stories takes the biggest part of other kind of articles.

Crime stories, especially homicide, coverage by national media is intensive serious problem and it takes an important part public's agenda. This stimulates fear of crime, plays vital roles in shaping public perception of risk - factors in criminality, crimes, stimulate public awareness and impact on the criminal justice system.

Object of this study – homicide stories in dailies „Lietuvos rytas“ and „Respublika“ in year 2008.

The aim of the study is to determinate, if homicide stories were reported disproportionately compared to their incidence in official crime statistics.

A content analysis of crime stories in Lithuanian dailies „Lietuvos Rytas“ (the biggest mainstream daily) and „Respublika“ (the second biggest newspaper), published in year 2008, was compared to statistics of crime in Lithuania in the same year to see if this crime coverage produces an agenda setting effect.

The analysis found evidence that violent crime stories were more likely to be reported than other crime stories. The percentages of homicide stories reported in the newspapers (in „Lietuvos rytas“ – 14, 4 percent, in „Respublika“ – 6, 9 percent) did not match the official homicide statistics – 0, 39 percent of all crimes.

The hypothesis that the homicide stories in „Lietuvos rytas“ and „Respublika“ were reported disproportionately compared to their incidence in official crime statistics, has been confirmed.